

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อ
การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ
สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8
ACADEMIC LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS
AFFECTING SCHOOL INTERNAL QUALITY ASSURANCE
UNDER SPECIAL EDUCATION BUREAU GROUP 8

¹สุวิสา ไสลรัตน์ และ ²รุจิราพรรณ คงช่วย
Suwisa Salairat and Rujirapun Kongchuay

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ประเทศไทย
Songkhla Rajabhat University, Thailand

¹Suwisa_s @gmail.com, ²Rujirapun_kongh@gmail.com

Received: December 19, 2025; **Revised:** April 10, 2026; **Accepted:** April 12, 2026

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 2) ศึกษาการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 และ 3) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 กลุ่มตัวอย่าง คือ ข้าราชการครูศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 5 แห่ง จำนวน 165 คน โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสถานศึกษา และสุ่มครูในแต่ละสถานศึกษาด้วยการสุ่มอย่างง่าย โดยวิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบ

¹ นักศึกษา, หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

² อาจารย์ ดร. หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.980 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ได้แก่ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (X_3) ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู (X_4) และด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา (X_1) สามารถเขียนสมการพยากรณ์ ดังนี้

สมการคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 1.306 + .378 (X_3) + .105 (X_4) + .168 (X_1)$$

สมการคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = .462 (X_3) + .126 (X_4) + .207 (X_1)$$

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ, การประกันคุณภาพภายใน, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This research highlighted civil servant teachers' perspectives on the effect of academic leadership affecting internal quality assurance among school administrators of the Special Education Centers under the Special Education Bureau Group 8. Particularly, the three main objectives included; 1) to investigate their views on school administrators' academic leadership, 2) to determine their opinions on internal quality assurance, and 3) to investigate academic leadership of school administrators affecting internal quality assurance. Conducted in the 2024 academic year, this study involved 165 civil servant teachers from five special education centers, selected through stratified sampling by schools and simple random sampling within each school via the lottery method. The research instrument was a five-point rating scale questionnaire with a reliability coefficient of 0.980. The statistics used for data analysis included percentages, means, standard deviations, and stepwise multiple regression coefficients. The key research findings based on the civil servant teachers' responses reveal that: 1) Academic leadership demonstrated by school administrators under the Special Education Bureau Group 8 was found to be at a

high level. 2) Overall internal quality assurance practices implemented by school administrators under the Special Education Bureau Group 8 were rated at the highest level. 3) Academic leadership among school administrators influenced internal quality assurance through three key factors: promoting a learning climate and culture (X_3), fostering teacher professional development (X_4), and defining the vision, mission, and goals of the institution (X_1). The predictive equation was presented as follows: Raw score equation was:

$$\hat{Y} = 1.306 + .378 (X_3) + .105 (X_4) + .168 (X_1)$$

Standard score equation was:

$$\hat{Z} = .462 (X_3) + .126 (X_4) + .207 (X_1)$$

Keywords: Academic Administration, Internal Quality Assurance, School Administrator

บทนำ

ในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพที่ดีเยี่ยมเป็นรากฐานอันสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาเด็กและเยาวชนของชาติ โดยวางกรอบเป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสของระบบบริหารจัดการศึกษา ทำให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา และได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพมีมาตรฐานส่งผลให้ให้เยาวชนของชาติเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณธรรม มีการปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง ทำให้การพัฒนาประเทศมีความก้าวหน้า (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560: 26-33)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 และ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 มาตรา 47 มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา มีการจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและมาตรฐานของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และในมาตรา 48 ได้กำหนดให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายใน และถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเกิดความมั่นใจว่าจะได้รับการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน (ปิยพร บุญใบ, 2563: 1-2) เมื่อผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการจากการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ทำให้เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม (มาหะมะบาคอรี มาซอ, 2564: 2) ซึ่งการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่เป็นเป้าหมายในด้านการศึกษา ในกระบวนการดำเนินงานที่ส่งผลให้

การจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมาย เพื่อรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานที่สะท้อนคุณภาพของผู้เรียน ครู และกระบวนการบริหารจัดการ จากนั้นนำผลไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ นำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพให้ยั่งยืน มีการพัฒนากลไกในการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษาด้านคุณภาพของผู้เรียน ด้านกระบวนการบริหารจัดการ และด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงหลักการสำคัญ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม 2) การร่วมรับผิดชอบ และ 3) การร่วมลงมือทำ รวมถึงอาศัย กระบวนการดำเนินการพัฒนาคุณภาพด้วยวงจรคุณภาพแบบ PDCA ทั้งนี้ สถานศึกษาต้องมีการประเมินคุณภาพการศึกษา เพื่อรวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานที่สะท้อนคุณภาพของผู้เรียน ครู และกระบวนการบริหารและการจัดการ จากนั้นนำผลไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ นำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพให้ยั่งยืน

การประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ทำให้ทราบขีดความสามารถในการจัดการศึกษาในการบรรลุตามเป้าหมายของมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ นำไปประเมินปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อกลับมาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการตรวจสอบการทำงานที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของสถานศึกษา โดยการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการหรือกลไกในการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ มีการประเมินผล ตรวจสอบคุณภาพของมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาภายใน เป็นการดำเนินงานตามภารกิจด้านวิชาการ บุคลากร งบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องว่าสถานศึกษาดำเนินการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะขับเคลื่อนให้การจัดการศึกษาสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตามที่สถานศึกษากำหนดไว้ ซึ่งผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้รับผิดชอบ และเป็นผู้ขับเคลื่อนองค์กรให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ได้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานต่างๆ จำเป็นต้องมีพฤติกรรมในการบริหารจัดการให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กร ให้ความสำคัญในการให้ความรู้ในด้านวิชาการเป็นลำดับแรก (สุชาติ กานจนา, 2564: 16) ภาวะผู้นำทางวิชาการจึงเป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการสอนของครู และประสิทธิผลของการปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีคุณภาพจากผู้บริหารสถานศึกษาที่ภาวะผู้นำเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการ มีความรู้ความเข้าใจด้านการประกันคุณภาพภายใน เป็นผู้ประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการเป็นหลัก มีการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา ทำให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนมากที่สุด ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในและงานวิชาการของสถานศึกษาประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจของโรงเรียน การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศทางวิชาการ การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาวิชาชีพ ล้วนเป็น

องค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการที่ผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีพฤติกรรมบ่งบอกถึงการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ สังเกตได้จากการมีความตั้งใจพัฒนาการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา โดยให้จัดกิจกรรมด้านวิชาการและกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุผลสำเร็จ ทำให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ มีการแสดงบทบาทให้เห็นชัดเจนในด้านคุณลักษณะและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในการดำเนินการใช้และปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ผู้บริหารจะต้องมีความรู้และทักษะเกี่ยวกับงานวิชาการ เช่น การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจ การจัดการเรียนรู้ หลักสูตร และการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาครู และการส่งเสริมจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรมการเรียนรู้ และปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายใน พบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายใน มีหลายองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและพันธกิจ ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้านการนิเทศการสอน ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู และด้านการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งองค์ประกอบข้างต้นล้วนมีความสำคัญและส่งต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน สอดคล้องกับ ปิยพร บุญใบ (2563: 201-202) ที่ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านการกำหนดภารกิจของโรงเรียน การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และการวัดผลและประเมินผล ส่งผลต่อประสิทธิผลการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา ทั้ง 3 มาตรฐาน และสอดคล้องกับ สุชาติ กาญจน (2564: 99-102) ที่ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ด้านการพัฒนาคุณภาพครู และด้านการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาเช่นกัน

ศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักงานบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษานอกระบบหรือตามอัธยาศัยแก่คนพิการ ตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการจนตลอดชีวิต โดยจัดและส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาในลักษณะศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม (Early Intervention : EI) และเตรียมความพร้อมของคนพิการ เพื่อเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนเรียนรวม โรงเรียนเฉพาะความพิการ ศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจัดสื่อเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก บริการและความช่วยเหลืออื่นใด ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในประกาศกระทรวง (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2567: 5) ศูนย์การศึกษาพิเศษ มีจำนวน 77 แห่งทั่วประเทศ โดยศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ มีทั้งหมด 8 กลุ่ม โดยศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 คือ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดของภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ประกอบไปด้วย ศูนย์การศึกษาพิเศษ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 2 จังหวัดยะลา, ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลา, ศูนย์การศึกษา

พิเศษ ประจำจังหวัดปัตตานี, ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดนราธิวาส และศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดสตูล ได้ดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนที่มีความบกพร่องประเภทต่างๆ มีพัฒนาการที่ดีขึ้นบรรลุตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งต้องอาศัยผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการในการดำเนินการจัดการศึกษาให้ได้คุณภาพตามมาตรฐาน และผู้เรียนมีคุณลักษณะ บรรลุตามมาตรฐานที่ตั้งไว้

จากความสำคัญและสภาพปัญหาในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลไปถึงการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา จึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนยกระดับภาวะ ผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา เพิ่มประสิทธิผลของการประกันคุณภาพภายใน และจัดให้มีการ สนับสนุนส่งเสริมการประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8
2. เพื่อศึกษาการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงาน การศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8
3. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายใน ของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการครูศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 5 แห่ง จำนวน 294 คน

1.2 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการครูศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ปีการศึกษา 2567 ใช้ตาราง คำนวณสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan ในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (1970: 28 อ้างถึง ใน บุญชม ศรีสะอาด, 2556: 43) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 165 คน จากนั้นสุ่มแบบแบ่งชั้น ด้วยการเทียบบัญชีไตรยางศ์ตามสัดส่วนของครูในแต่ละสถานศึกษา แล้วสุ่มครูแต่ละสถานศึกษา ด้วยการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับสลาก

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษา กลุ่ม 8 โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานที่ทำงาน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษา กลุ่ม 8 มีลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีค่าน้ำหนัก 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) จากการสังเคราะห์ตัวแปรภาวะผู้นำทางวิชาการ จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา 2) ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศ และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 4) ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู 5) ด้านการนิเทศการสอน

ตอนที่ 3 การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 มีลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีค่าน้ำหนัก 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) จำนวน 3 มาตรฐาน ได้แก่ 1) มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน 2) มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ 3) มาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง

3.2 วิเคราะห์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วนำค่าเฉลี่ยที่คำนวณได้ไปเทียบกับคะแนนเฉลี่ยตามเกณฑ์ของ ช่วงระดับคะแนน 5 ระดับ

3.3 วิเคราะห์การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วนำค่าเฉลี่ยที่คำนวณได้ไปเทียบกับคะแนนเฉลี่ยตามเกณฑ์ของช่วงระดับคะแนน 5 ระดับ

3.4 วิเคราะห์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษา กลุ่ม 8 โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) แบบ Stepwise

ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 สรุปผลดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ทำงานของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด จำนวน 165 คน เป็นข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 27.27 ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลาจำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 24.24 ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดปัตตานี จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 21.21 ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 2 จังหวัดยะลา จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 14.55 และศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดสตูล จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 12.73

2. ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ในภาพรวม

ด้าน	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{X}$	SD.	แปลผล
1	ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา	4.42	0.50	มาก
2	ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน	4.38	0.53	มาก
3	ด้านการส่งเสริมบรรยากาศ และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้	4.48	0.50	มาก
4	ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู	4.52	0.49	มากที่สุด
5	ด้านการนิเทศการสอน	4.41	0.57	มาก
รวม		4.44	0.46	มาก

จากตาราง 1 พบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ($\bar{X} = 4.44$, $SD = 0.46$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู ($\bar{X} = 4.52$, $SD = 0.49$) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศ และ

วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.48$, $SD = 0.50$) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.42$, $SD = 0.50$) ด้านการนิเทศการสอน ($\bar{X} = 4.41$, $SD = 0.57$) และด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 4.38$, $SD = 0.53$) ตามลำดับ

3. ผลการวิเคราะห์การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 แสดงดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ในภาพรวม

ด้าน	การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา	$\bar{X}$	SD.	แปลผล
1	มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน	4.52	0.45	มากที่สุด
2	มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ	4.51	0.44	มากที่สุด
3	มาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	4.51	0.43	มากที่สุด
รวม		4.51	0.41	มากที่สุด

จากตาราง 2 พบว่า การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$, $SD. = 0.41$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.52$, $SD. = 0.45$) มาตรฐานที่ 2 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = 4.51$, $SD. = 0.44$) และมาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = 4.51$, $SD. = 0.43$) ตามลำดับ

4. ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Stepwise Multiple Regression Analysis) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 แสดงดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8

ตัวแปรพยากรณ์	B	Std.Error	β	t	p
1. ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (X_3)	.378	.071	.462	5.344***	.000
2. ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา (X_1)	.168	.065	.207	2.579**	.010
3. ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู (X_4)	.105	.063	.126	1.650***	.000

4. ด้านการนิเทศการสอน (X_5)	.042	.062	.059	0.496	.496
5. ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน (X_2)	.024	.075	.031	0.320	.749
ค่าคงที่	1.306	.196		6.672***	.000
R = .803	R ² = .645	S.E. = .246	* ≤ .05, ** ≤ .01, *** ≤ .001		

จากตาราง 3 พบว่า การวิเคราะห์หัตถด้อยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 จากตัวแปรพยากรณ์ 5 ตัวแปร มี 3 ตัวแปรส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษเรียงตามลำดับ ดังนี้ 1) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (X_3) 2) ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู (X_4) และ 3) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา (X_1)

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณสะสมของตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 5 ตัวแปรกับการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 มีค่าเท่ากับ .803 (R = .803) ค่าความคลาดเคลื่อนเนื่องจากการพยากรณ์มีค่าเท่ากับ .246 (S.E. = .246) และค่าสัมประสิทธิ์หัตถด้อยพหุคูณของตัวแปรพยากรณ์ พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ .001 คือ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (X_3) และด้านการพัฒนาวิชาชีพครู (X_4) และตัวแปรพยากรณ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา (X_1)

เมื่อนำค่าสถิติมาสร้างสมการพยากรณ์ โดยมีตัวแปรพยากรณ์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมากที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ($B = .378$, $\beta = .462$) รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู ($B = .105$, $\beta = .126$) และด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา ($B = .168$, $\beta = .207$) ตามลำดับ โดยสามารถทำนายการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ($\hat{Y}$) ได้ร้อยละ 64.5 ($R^2 = .645$) สามารถสร้างสมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$\hat{Y} = 1.306 + .378 (X_3) + .105 (X_4) + .168 (X_1)$$

$$\hat{Z} = .462 (X_3) + .126 (X_4) + .207 (X_1)$$

อภิปรายผล

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู ด้านการส่งเสริมบรรยากาศ และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา ด้านการนิเทศการสอน และด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ดำเนินการภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่าคนพิการและเด็กด้อยโอกาส เข้าถึงบริการทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมทั่วถึงและมีคุณภาพด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของสถานศึกษาในสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยมีเป้าหมายที่สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารีมีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ผู้การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกร นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกร ยุคใหม่ และอื่น ๆ มีสัมมาอาชีพตามความถนัดของตนเอง นอกจากนี้ ในการบริหารงานสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเสริมทักษะการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาได้

ดังนั้นศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 จึงได้มีพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการ เพื่อเป็นการยกระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา และบริหารสถานศึกษาได้อย่างถูกต้องและมีคุณภาพ อีกทั้งยังช่วยเพิ่มประสิทธิผลการประกันคุณภาพภายในและจัดให้มีการสนับสนุนส่งเสริมการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถพล ประเสริฐสังข์ (2566: 160) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่า มีภาวะผู้นำทางวิชาการ จำนวน 4 ด้าน ที่สามารถพยากรณ์ ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ การพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากร การบริหารหลักสูตรและการสอน การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของโรงเรียน และการสร้างบรรยากาศ ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน ร้อยละ 66.50 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติคุณ รักษาพล (2564: 128) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อ การทำงานเป็นทีมในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ผลการศึกษา พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน โดยด้านกำหนดเป้าหมายและพันธกิจของโรงเรียน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการนิเทศติดตามการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

นอกจากนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยพร ไบบุญ (2563: 225) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำทาง วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบงาน ประกันคุณภาพการศึกษา และครูผู้สอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ด้านการ กำหนดภารกิจของโรงเรียน การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และการวัดผลและ ประเมินผล ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิศักดิ์ โคกคาน (2566: 135) ได้ศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพ ภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด พบว่า ภาวะผู้นำทาง วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยรวมมี ความสัมพันธ์กันในเชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. การประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษา พิเศษ กลุ่ม 8 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไป น้อย ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 มาตรฐานที่ 2 และมาตรฐานที่ 3 ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสำนักทดสอบทางการศึกษา มีพันธกิจในการ ส่งเสริม สนับสนุนระบบการประกันคุณภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริม สนับสนุนการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้เข้มแข็ง อีกทั้งมีหน้าที่ในการ ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างความเข้มแข็งให้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาทุก

แห่งด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ได้ดำเนินงานภายใต้วิสัยทัศน์ของสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษที่ว่า “คนพิการและเด็กด้อยโอกาส เข้าถึงบริการทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม ทัวถึงและมีคุณภาพ ด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน” มีเป้าประสงค์เพื่อให้คนพิการและเด็กด้อยโอกาส เข้าถึงบริการทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม ทัวถึง ด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย รวมถึงได้รับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่เหมาะสมตามบริบท อีกทั้งเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา รวมถึงพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นระบบเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษา กลุ่ม 8 ให้ความสำคัญในการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของตนเองตามกฎกระทรวงการประกันคุณภาพ พ.ศ.2561 ของกระทรวงศึกษาธิการ และนโยบายของต้นสังกัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยพร ไบบุญ (2563: 201-202) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่า ประสิทธิภาพการประกันคุณภาพภายในโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ และมาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน ในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ กาญจนนา (2564: 101) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาในจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์การประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาในจังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน และค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ด้านมาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน

3. การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 มีตัวแปรพยากรณ์ 3 ตัวแปรพยากรณ์ จากทั้งหมด 5 ตัวแปร ที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษเรียงตามลำดับ ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศ

และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (X_3) ด้านการพัฒนาวิชาชีพครู (X_4) และ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา (X_1) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำทางวิชาการของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ ตามเป้าหมายที่วางไว้ จำเป็นจะต้องอาศัยผู้บริหารที่มีความรู้ความชำนาญและมีภาวะเป็นผู้นำทางวิชาการ สามารถชี้แนะและโน้มน้าวจิตใจบุคลากรและนักเรียนภายในสถานศึกษา ในการส่งเสริมด้านวิชาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านที่ติดต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องงานกับงานวิจัยของ ปิยธิดา ทาปลัด (2561: 143-147) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนกลุ่มโรงเรียนนิคมพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ผลการวิจัย พบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นตัวพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียน คือ ด้านการนิเทศ (X_2) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ (X_4) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ เท่ากับ 89.70 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสัมประสิทธิ์การทำนายหรืออำนาจพยากรณ์ร้อยละ 80.50 สามารถสร้างเป็นสมการพยากรณ์ในรูปของคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ดังนี้ สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ $\hat{Y} = 0.598 + 0.458 (X_2) + 0.396 (X_4)$ สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน $\hat{Z} = 0.521 (Z_2) + 0.420 (Z_4)$ เนื่องจากทั้งสามตัวแปรเป็นสิ่งที่ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่ม 8 ได้ให้ความสำคัญเพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้บริหารสถานศึกษานำมาใช้ในการกำหนดเป็นนโยบายของสถานศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลให้การประกันคุณภาพภายในของของสถานศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นมีมากมายหลายองค์ประกอบ แต่สำหรับศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นหน่วยงานในการพัฒนาผู้พิการ โดยจัดและส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาในลักษณะศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม (Early Intervention:) และเตรียมความพร้อมของคณาธิการ เพื่อเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนเรียนรวม โรงเรียนเฉพาะความพิการศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งเสริม สนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) และจัดสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาสำหรับคณาธิการ เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนตามความเหมาะสม เพื่อให้การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นกับผู้เรียนได้อย่างไม่มีอุปสรรคหรือลด

ข้อจำกัดลงให้ได้มากที่สุด ผู้บริหารของศูนย์การศึกษาพิเศษ จะต้องให้ความสำคัญในด้านการส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากการปฏิบัติจริงสอดคล้องกับความต้องการเฉพาะบุคคล ส่งเสริมด้านการพัฒนาวิชาชีพครูให้มีความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ รวมถึงหลักการ องค์ความรู้ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กพิการ และส่งเสริมด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา โดยมีการกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน บริหารงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดทิศทาง ภารกิจในการพัฒนาด้านวิชาการ และการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *กฎกระทรวงว่าด้วยระบบหลักเกณฑ์และการประกันคุณภาพ การศึกษาพ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ: สยามสปอร์ตซินดิเคท.
- กิตติคุณ รักษาพล (2564). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการทำงานเป็น ทีมในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2* วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลธัญบุรี.
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา เพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ.
- มาหะมะบาคอรี มาซอ. (2564). *การบริหารงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 3.การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*.
- ปิยพร บุญใบ. (2563). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการประกัน คุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏสกลนคร.

ปิยธิดา ทาปลัด (2561) *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนกลุ่มโรงเรียนนิคมพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา

สุชาติ กาญจนนา. (2564). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาในจังหวัดสระบุรี*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

สุทธิศักดิ์ โคกคาน. (2566). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

อรรถพล ประเสริฐสังข์ (2566) *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

การยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อประสิทธิภาพการทำงาน
ของบุคลากร: กรณีศึกษาสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร
ACCEPTANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGY AND ITS
IMPACT ON EMPLOYEES WORK PERFORMANCE: A CASE STUDY
OF THE DEPARTMENT OF EDUCATION, BANGKOK
METROPOLITAN ADMINISTRATION

¹นภัทร ณรงค์ศรี และ ²นัทนิชา โชติพิทยานนท์

¹Naphat Narungsri and ²Natnicha Chotpittayanon

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ประเทศไทย

Suan Sunandha University, Thailand

¹naphat_n@gmail.com, ²natnicha.ch@ssru.ac.th

Received: February 16, 2026; **Revised:** April 10, 2026; **Accepted:** April 12, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ของบุคลากรสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร 2) วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยี AI และ 3) ศึกษาผลของการยอมรับเทคโนโลยี AI ต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือข้าราชการสามัญกรุงเทพมหานครสังกัดสำนักการศึกษา จำนวน 184 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าเฉลี่ยด้วย t-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

¹นักศึกษา, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

²รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

เพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับเทคโนโลยี AI ของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายด้านพบว่า ด้านประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและด้านความง่ายต่อการใช้งานมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านความเชื่อมั่นและทัศนคติต่อการใช้ AI และด้านการสนับสนุนจากองค์กรตามลำดับ สำหรับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยทุกด้าน ได้แก่ ด้านความเร็ว ด้านคุณภาพงาน ด้านความแม่นยำ และด้านการลดภาระงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทั้งหมด ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลบางประการมีความแตกต่างสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยี AI อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการยอมรับเทคโนโลยี AI โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางกับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร ($r = .64$, $\text{Sig.} = .00$) แสดงให้เห็นว่าการยอมรับเทคโนโลยี AI มีส่วนสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร

คำสำคัญ: เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์, การยอมรับเทคโนโลยี, ประสิทธิภาพการทำงาน

Abstract

The objectives of this research included: (1) to examine the level of acceptance of artificial intelligence (AI) technology among personnel of the Department of Education under the Bangkok Metropolitan Administration; (2) to analyze personal factors influencing AI technology acceptance; and (3) to investigate the effects of AI technology acceptance on employees' work performance. The research employed quantitative research method. The sample consisted of 184 civil servants of the Bangkok Metropolitan Administration selected through Taro Yamane's formula. Data were collected via a questionnaire and analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, one-way ANOVA, and Pearson's correlation coefficient. The findings of this research were as follows. The overall AI technology acceptance of the personnel was at a high level. When this was considered by aspect, it was found that the aspects of the perceived usefulness and the ease of use were at the highest levels, followed by the confidence and attitude towards the use of AI, and organizational support aspects respectively. For the work performance of personnel, the overall rating was also at a high level and all aspects were also at high levels including speed, quality, accuracy, and workload reduction of works. Regarding hypothesis testing results, it was found that some personal factors had the differences in relation to the acceptance of AI technology with statistical significance, and the overall acceptance of AI technology had a positive

correlation at a moderate level with the work performance of personnel ($r = .64$, Sig. = .00). This indicated that the acceptance of AI technology was significant in enhancing work efficiency of personnel of the Department of Education under the Bangkok Metropolitan Administration.

Keywords: Artificial Intelligence Technology, Technology Acceptance, Work Performance

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลให้ภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารราชการและการให้บริการต่อประชาชน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ช่วยเพิ่มความรวดเร็ว ความแม่นยำ และประสิทธิภาพของการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรภาครัฐด้านการศึกษา ซึ่งต้องรับผิดชอบการวางแผน การบริหารจัดการ และการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในสังกัด

ในบริบทของภาครัฐ แนวคิด Digital Government ได้เน้นย้ำว่า การนำเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น AI มาใช้ จะก่อให้เกิดคุณค่าได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อบุคลากรสามารถยอมรับ ปรับตัว และนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปใช้ในการปฏิบัติงานประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การยอมรับเทคโนโลยี AI จึงสามารถมองได้ว่าเป็น “กลไกเชื่อมโยง” ระหว่างนวัตกรรมดิจิทัลกับการยกระดับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรภาครัฐ

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการนำเทคโนโลยี AI มาใช้มิได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับของบุคลากรในองค์กรด้วย ตามกรอบแนวคิด Technology Acceptance Model (TAM) ซึ่งชี้ว่าการรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ความง่ายต่อการใช้งานเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี ขณะเดียวกัน แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) และแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ต่างเน้นย้ำถึงบทบาทของเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรภาครัฐ

ดังนั้น การศึกษาการยอมรับเทคโนโลยี AI ของบุคลากรสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร และผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน จึงมีความสำคัญเชิงวิชาการและเชิงนโยบายอย่างยิ่งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ของบุคลากรสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ข้าราชการสามัญสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 184 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร: กรณีศึกษาสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร: กรณีศึกษาสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร: กรณีศึกษาสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าเฉลี่ยด้วย t-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Correlation)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร: กรณีศึกษาสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร สรุปผล ดังนี้

1. ระดับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ของบุคลากรสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยโดยภาพรวมสะท้อนให้เห็นว่า บุคลากรสำนักงานการศึกษา

กรุงเทพมหานคร มีการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในระดับสูง โดยเฉพาะการรับรู้ว่าการใช้ AI ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงาน และสามารถใช้งานได้อย่างง่าย ไม่ซับซ้อน ซึ่งส่งผลให้บุคลากรมีทัศนคติที่ดีและมีความเชื่อมั่นต่อการนำเทคโนโลยี AI มาใช้สนับสนุนการปฏิบัติงาน แม้ว่าด้านการสนับสนุนจากองค์กรจะมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น แต่ก็ยังคงอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าองค์กรมีพื้นฐานการสนับสนุนอยู่พอสมควร เพียงแต่อาจจำเป็นต้องเสริมมาตรการสนับสนุนเชิงระบบให้มีความเข้มแข็ง มากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล การส่งเสริมการใช้จริง และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี

2. ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สำหรับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร พบว่าอยู่ในระดับสูงในทุกมิติ โดยเฉพาะด้านความเร็วและคุณภาพของงานซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าบุคลากรสามารถทำงานได้รวดเร็วขึ้น และผลงานมีคุณภาพดีขึ้น ขณะเดียวกันยังพบการปรับตัวที่ดีในด้านความแม่นยำและการลดภาระงาน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยี AI มีบทบาทช่วยลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน ลดเวลาในการประมวลผลข้อมูล และช่วยให้บุคลากรสามารถมุ่งเน้นไปทำงานที่ต้องใช้ทักษะเชิงคิดและการตัดสินใจเชิงวิชาชีพมากขึ้น

3. ความสัมพันธ์ของการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรที่สำคัญ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า การยอมรับเทคโนโลยี AI มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะในมิติของทัศนคติและความเชื่อมั่นต่อการใช้ AI ซึ่งมีความสัมพันธ์สูงที่สุด หมายความว่า เมื่อบุคลากรมีความมั่นใจและมีทัศนคติที่ดีต่อเทคโนโลยี AI ก็ยิ่งทำให้สามารถนำ AI มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มศักยภาพและส่งผลต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานโดยตรง นอกจากนี้ การรับรู้ประโยชน์และความง่ายต่อการใช้งานก็มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพงานเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าหากบุคลากรรับรู้ถึงประโยชน์ที่ AI ช่วยให้งานดีขึ้น และใช้งานไม่ยุ่งยาก ก็ยิ่งมีแนวโน้มนำเทคโนโลยีมาใช้จริงมากขึ้น ในขณะที่การสนับสนุนจากองค์กรแม้จะมีความสัมพันธ์ต่ำกว่าด้านอื่น แต่ก็ยังเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญและไม่สามารถมองข้ามได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร: กรณีศึกษาสำนักการศึกษากรุงเทพมหานครมีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ระดับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ของบุคลากรสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่า บุคลากรสำนักการศึกษากรุงเทพมหานครมีระดับการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) อยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการรับรู้ประโยชน์และด้านความง่าย

ต่อการใช้งาน ซึ่งเป็นมิติพื้นฐานสำคัญตามกรอบแนวคิด Technology Acceptance Model (TAM) ที่ระบุว่า การรับรู้ประโยชน์ (Perceived Usefulness) และการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อทัศนคติ ความตั้งใจ และพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีของผู้ใช้ กล่าวได้ว่า เมื่อบุคลากรรับรู้ถึง AI ช่วยลดเวลา เพิ่มความรวดเร็ว และช่วยยกระดับคุณภาพงานได้จริง ย่อมเอื้อต่อการเกิดความเชื่อมั่นและนำไปสู่การใช้งานอย่างเต็มศักยภาพ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความคุ้มค่าในการดำเนินงานภาครัฐ และสอดคล้องกับหลักการของ New Public Management (NPM) ที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพเป็นสำคัญ

การยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มิได้ส่งผลเพียงต่อพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังมีผลเชื่อมโยงโดยตรงกับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร โดยเฉพาะในบริบทขององค์กรภาครัฐที่มีภารกิจด้านการบริหารจัดการ การวิเคราะห์ข้อมูล และการให้บริการสาธารณะ งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยี AI สามารถช่วยเพิ่มความรวดเร็ว ความแม่นยำ ลดภาระงานที่ซ้ำซ้อน และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากบุคลากรมีระดับการยอมรับและความพร้อมในการใช้งานที่เหมาะสม

2. วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในส่วนของคุณภาพการทำงาน ผลวิจัยแสดงให้เห็นว่าบุคลากรมีคุณภาพการทำงานโดยรวมอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะในด้านความเร็วและคุณภาพของงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นผลลัพธ์เชิงปฏิบัติของการนำ AI มาใช้ในงานราชการด้านการศึกษา กล่าวคือ AI ช่วยลดขั้นตอนงานที่ซ้ำซ้อน ช่วยประมวลผลและจัดการข้อมูลจำนวนมากอย่างรวดเร็วและแม่นยำ ส่งผลให้เกิดการลดภาระงานและเพิ่มประสิทธิภาพของงาน ทั้งยังช่วยเพิ่มความถูกต้อง ลดความผิดพลาด และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายที่มีข้อมูลเป็นฐาน (Data-driven Decision Making) ผลนี้จึงไม่เพียงสะท้อน “ประสิทธิภาพเชิงบุคคล” แต่ยังบ่งชี้ถึง “ประสิทธิภาพเชิงองค์กร” ในระดับที่สูงขึ้นด้วย

แนวคิดด้าน ประสิทธิภาพการทำงาน (Work Performance) ในภาครัฐ มักถูกอธิบายในมิติของความเร็วในการปฏิบัติงาน (speed) คุณภาพของผลงาน (quality) ความถูกต้องแม่นยำ (accuracy) และความสามารถในการลดภาระงานหรือเพิ่มผลิตภาพ (productivity/workload reduction) ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ ความคุ้มค่าและประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรของรัฐ

3. ความสัมพันธ์ของการยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ชี้ชัดว่า การยอมรับเทคโนโลยี AI

มีความสัมพันธ์เชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติกับประสิทธิภาพการทำงาน โดยเฉพาะมิติด้านทัศนคติและความเชื่อมั่นต่อการใช้ AI ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ที่สูงที่สุด แสดงให้เห็นว่าปัจจัยเชิงจิตวิทยา และการรับรู้ของบุคลากรมีบทบาทสำคัญในการทำให้เทคโนโลยีสามารถสร้างคุณค่าจริงในทางปฏิบัติ กล่าวคือ แม้เทคโนโลยีจะมีศักยภาพสูงเพียงใด หากบุคลากรยังไม่ยอมรับหรือไม่เชื่อมั่น ย่อมไม่สามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพได้อย่างเต็มรูปแบบ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาหลายชิ้นในต่างประเทศที่ยืนยันว่า การยอมรับเทคโนโลยีเป็น “ตัวแปรกึ่งกลาง” ที่เชื่อมโยงระหว่างนวัตกรรมทางเทคโนโลยีกับประสิทธิภาพขององค์กร ทั้งยังสอดคล้องกับงานศึกษาที่พบว่า การยอมรับเทคโนโลยีในระดับสูงช่วยยกระดับประสิทธิภาพ ความพึงพอใจในการทำงาน และคุณภาพบริการภาครัฐอย่างมีนัยสำคัญ งานศึกษาหลายชิ้นพบว่า การยอมรับเทคโนโลยีในระดับสูง โดยเฉพาะการรับรู้ประโยชน์และความง่ายต่อการใช้งาน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร ทั้งในด้านการเพิ่มผลผลิต การลดความผิดพลาด และการยกระดับคุณภาพงาน นอกจากนี้ ปัจจัยด้านทัศนคติและความเชื่อมั่นต่อเทคโนโลยียังทำหน้าที่เป็น “ตัวแปรเชิงจิตวิทยา” ที่ช่วยเปลี่ยนศักยภาพของเทคโนโลยีให้กลายเป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในการทำงานจริง

ขณะเดียวกัน แม้ว่าด้านการสนับสนุนจากองค์กรจะมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าองค์กรมีโครงสร้างการสนับสนุนพื้นฐานต่อการใช้ AI อยู่ในระดับที่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ผลเชิงตัวเลขยังสะท้อนสัญญาณเชิงนโยบายว่า หากองค์กรสามารถเพิ่มความเข้มแข็งด้านระบบสนับสนุนเชิงโครงสร้าง เช่น การอบรมทักษะ AI อย่างต่อเนื่อง ระบบโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่มีเสถียรภาพ การกำหนดแนวทางและมาตรฐานการใช้ AI ที่ชัดเจน รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมนวัตกรรม ย่อมจะช่วยเสริมศักยภาพการใช้ AI ให้ส่งผลต่อประสิทธิภาพงานในระดับที่สูงขึ้นกว่าเดิม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ในบริบทของภาครัฐ แนวคิด Digital Government ได้เน้นย้ำว่า การนำเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น AI มาใช้ จะก่อให้เกิดคุณค่าได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อบุคลากรสามารถยอมรับ ปรับตัว และนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปใช้ในการปฏิบัติงานประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การยอมรับเทคโนโลยี AI จึงสามารถมองได้ว่าเป็น “กลไกเชื่อมโยง” ระหว่างนวัตกรรมดิจิทัลกับการยกระดับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรภาครัฐ การยอมรับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพการทำงานในหลายมิติ ทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร และเป็นฐานแนวคิดสำคัญในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยและสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับ

เทคโนโลยี AI กับประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรสำนักงานการศึกษารุงเทพมหานครในงานวิจัยฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

- Chen, L., & Aklikokou, A. K. (2020). Determinants of e-government adoption: Testing the mediating effects of perceived usefulness and perceived ease of use. *International Journal of Public Administration*, 43(10), 850–865.
- Chuttur, M. (2009). Overview of the technology acceptance model: Origins, developments and future directions. *Sprouts: Working Papers on Information Systems*, 9(37), 1–21.
- Davis, F. D. (1985). *A technology acceptance model for empirically testing new end-user information systems: Theory and results* (Doctoral dissertation). Massachusetts Institute of Technology.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., ... Williams, M. D. (2021). Artificial intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994.
- Hood, C.(1991).A public management for all seasons? *Public Administration*,69(1),3-19.
- Kong, S. C., Yang, Y., & Hou, C. (2024). Examining teachers’ behavioural intention of using generative artificial intelligence tools for teaching and learning based on the extended technology acceptance model. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 7, 100328.
- Madan, R., & Ashok, M. (2023). AI adoption and diffusion in public administration: A systematic literature review and future research agenda. *Government Information Quarterly*, 40(1), 101774.
- Mustafa, M. Y., Tlili, A., Lampropoulos, G., ... Saqr, M. (2024). A systematic review of literature reviews on artificial intelligence in education (AIED): A roadmap to a future research agenda. *Smart Learning Environments*, 11, 59.
- Neumann, O., Guirguis, K., & Steiner, R. (2024). Exploring artificial intelligence adoption in public organizations: A comparative case study. *Public Management Review*, 26(1), 114–141.

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีโดยใช้การจัดการเรียนรู้
GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI
A STUDY OF MUSIC LEARNING ACHIEVEMENT USING THE GPAS 5
STEPS LEARNING MANAGEMENT SYSTEM COMBINED WITH GI

¹เลิศฤทธิ์ ขาวพลศรี, ²ภัทรพร มณีนวล, ³เอกวิทย์ เรืองศรี และ ⁴แมน เชื้อบางแก้ว

¹Lertlit Kaopolsri, ²Pattraporn Maneeneul, ³Aekawit Reangsri

and ⁴Man Chuabangkaew

มหาวิทยาลัยตาปี, ประเทศไทย

Tapee University, Thailand

¹plangpinschool@gmail.com, ²Tangptrp.0809@gmail.com,

³akkaf007@gmail.com, ⁴mans_model@hotmail.com

Received: February 16, 2026; **Revised:** April 12, 2025; **Accepted:** April 27, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีก่อนและหลังการเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI และ 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 25 คน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนเทศบาล 2 วัดสระเกศ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรี และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติค่าเฉลี่ย ค่า

¹ นักศึกษา หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาชีพครู คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยตาปี

² นักศึกษา หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาชีพครู คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยตาปี

³ นักศึกษา หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาชีพครู คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยตาปี

⁴ อาจารย์ ดร.คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยตาปี

เปรียบเทียบมาตรฐาน และการทดสอบที่ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาดนตรีของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล 2 วัดสระเกศ โดยใช้การจัดการ เรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI พบว่า ผู้เรียนในกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนก่อนเรียน 10.57 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.15 และคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลัง เรียน 24.83 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.42 คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีหลัง เรียนสูงกว่าก่อนการเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ พบว่า โดยภาพรวม ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 3.97 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.03 มี ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการ จัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ผู้เรียนสามารถสรุปเนื้อหาการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ค่าเฉลี่ย 4.52 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.94 ส่วนในข้ออื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากและ ปานกลาง

คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรี, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ดนตรี, การจัดการเรียนรู้

Abstract

The objectives of this research were: 1) to compare music learning achievement before and after instruction using the GPAS 5 Steps learning management system combined with GI, and 2) to study student satisfaction with the learning management. The sample group consisted of 25 fourth-grade students in the first semester of the 2025 academic year at Municipal School 2 Wat Sraket, selected using purposive sampling. The research instruments included: 1) a lesson plan using GPAS 5 Steps in conjunction with GI; 2) a music achievement test; and 3) a student satisfaction questionnaire regarding the learning management. The research findings showed that 1) the results of improving music learning achievement of fourth-grade students at Municipal School 2 Wat Sraket using the GPAS 5 Steps learning management system combined with GI showed that: the learners in the sample group had an average pre-test achievement score of 10.57 with a standard deviation of 2.15 and the average post-test academic achievement score was 24.83 with a standard deviation of 2.42, the average scores on music academic achievement after the intervention were significantly higher than before the intervention, using the GPAS 5 Steps learning management system combined with GI, at a statistical significance level of .05, and 2) student satisfaction with

the learning management was found to be high overall, with a mean score of 3.97 and a standard deviation of 1.03, when considered item by item, it was found that the students' satisfaction with the learning management was at the highest level in the following areas: learners were able to summarize the learning content independently, with a mean score of 4.52 and a standard deviation of 0.94. The mean scores for other items were in the high and medium ranges.

Keywords: Learning Achievement in Music, Achievement, Music, Learning Mangement

บทนำ

การสอนดนตรีมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเด็ก ทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และร่างกาย การเรียนรู้ดนตรีช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่างๆ เช่น ความจำ การควบคุมตนเอง การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และยังช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ สำหรับการสอนดนตรีในระดับประถมศึกษาควรเน้นการสร้างประสบการณ์ทางดนตรีที่สนุกสนาน และส่งเสริมพัฒนาการรอบด้านของผู้เรียน โดยใช้แนวทางการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับวัย ซึ่งในอดีตการเรียนการสอนดนตรีในระดับประถมศึกษามักเน้นที่การท่องจำทฤษฎีดนตรี การร้องเพลงง่าย ๆ หรือการเล่นเครื่องดนตรีพื้นฐานบางชนิด โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสุนทรีย์หรือการสร้างความเป็นกันเองเป็นครั้งคราว สอดคล้องกับแนวคิดของศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์ กล่าวว่า ความรู้ หรือ การรู้ เป็นสิ่งที่มนุษย์ให้คุณค่า เพราะความรู้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในดนตรีศึกษาดนตรีเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ในด้านความเป็นศาสตร์ดนตรีประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับความรู้ พบว่าศาสตร์ทางดนตรี ประกอบด้วย 1) การรู้ผ่านการบอกเล่า 2) การรู้ด้วยการวิเคราะห์ 3) การรู้เชิงปฏิบัติด้วยการคิดอย่างไตร่ตรอง 4) การรู้ถึงเหตุและผล และ 5) การรู้เชิงจริยธรรม โดยที่ดนตรีมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กในหลายด้าน ดนตรีช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านสมอง ภาษา อารมณ์ และทักษะทางสังคมของเด็ก (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, 2564) นอกจากนี้ ดนตรียังเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การจดจำ และสมาธิและดนตรีมีบทบาทสำคัญในการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยช่วยพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ของเด็ก ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และร่างกายการเรียนรู้ดนตรีไม่เพียงแต่ช่วยให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับดนตรีเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน เป็นไปตามแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 จัดให้วิชาดนตรีอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และ

สุนทรียภาพผ่านการร้องเพลง การบรรเลงดนตรี การวิเคราะห์ และการชื่นชมดนตรีซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

ในการสอนวิชาดนตรีมีปัญหาคือ ผู้เรียนไม่เข้าใจเนื้อหา ไม่สนุกกับการเรียน และเกิดผลสัมฤทธิ์ต่ำขาดแรงจูงใจ เช่นเดียวกับปัญหาที่ผู้วิจัยพบในโรงเรียนเทศบาล 2 วัดสระเกศ คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีค่อนข้างต่ำ ยังต้องมีการปรับปรุง สอดคล้องกับปัญหาในการสอนวิชาดนตรีที่นักวิจัย พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำเนื่องมาจากผู้เรียนขาดพื้นฐานแรงจูงใจ บรรยากาศการเรียน หรือกิจกรรมไม่ตรงกับความสนใจของผู้เรียน (รัฐวิชัย ทักชนนท์, 2560; สุภาพร คงคำ, 2561; ธนวัน คำมูลพงษ์, 2562; วัลย์ลดา สี่งาม และคำรณ สุนทรานนท์, 2567) ในการแก้ปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีที่เกิดขึ้นสามารถทำได้โดยการจัดการเรียนรู้วิชาดนตรีเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยการใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย เช่น การใช้เสียงที่เหมาะสมกับวัยผู้เรียน การนำเทคนิคการสอนที่ปรับปรุงประยุกต์ให้เข้ากับบริบทและประสบการณ์ผู้เรียน และการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มีผู้วิจัยศึกษากันอย่างหลากหลายในแนวทางที่ส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นได้ เช่น การจัดการเรียนรู้วิชาดนตรีตามแนวคิดของชูชูกร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ (เหนือดวง พูลเพิ่ม, 2560) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคกลุ่มสืบค้น (GI) (คณิชา ลำภาศาล, 2561) การจัดกิจกรรมชมรมดนตรีสร้างสรรค์โดยใช้แนวคิด GPAS 5 Steps (ยุวรัตน์ นักทำนา และคณะ, 2563) วิธีการสอนแบบกรณีศึกษา ร่วมกับเทคนิค GPAS 5 STEPS (นภาพร ทองกลม และวัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง, 2565) การจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม (อภิสิทธิ์ สารรัมย์ และสาคร อัมจักร, 2566) การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและแบบร่วมมือ (วรัณภา หวังสุข และคณะ, 2566) และการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อประสมร่วมกับเทคนิคการสอน GPAS 5 STEPS (นภาพร ทองประทับ และคณะ, 2567)

สำหรับแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยมีความสนใจในการนำมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีของผู้เรียน คือ การจัดการเรียนรู้แบบ GPAS 5 Steps เป็นการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่นักเรียนลงมือปฏิบัติจริงใน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นสังเกตรวบรวมข้อมูล (Gathering) ขั้นวิเคราะห์และจัดระบบข้อมูล (Processing) ขั้นปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ (Applying and Constructing the Knowledge) ขั้นสื่อสารและนำเสนอ (Applying the Communication Skill) และขั้นประเมินตนเองเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ (Self-Regulating) (สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.), 2564) และกระบวนการกลุ่มสืบค้น (Group Investigation, GI) ซึ่งมีการดำเนินการเป็น 6 ระยะ คือ การระบุหัวข้อและการจัดกลุ่มผู้เรียน (Identifying the Topic and Organizing Pupils into Groups) วางแผนงาน

การเรียนรู้ (Planning the Learning task) การดำเนินการสืบค้น (Carrying Out the Investigation) การจัดทำรายงาน (Preparing a Final Report) การนำเสนอรายงาน (Presenting the Final Report) และการประเมินผล (Evaluation) (Sharan, Y. & Sharan, S., 1989; Slavin, R. E., 1995)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีทำได้หลายวิธี ผู้วิจัยมีแนวคิดในการบูรณาการ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI เป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในทุกขั้นตอนของกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบตามแนวทางกระบวนการคิดขั้นสูงเชิงระบบ GPAS 5 Steps นั่นคือ ผู้เรียนจะไม่เพียงแต่ลงมือทำกิจกรรมแต่ยังต้องคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สื่อสาร และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างมีเป้าหมายและเป็นขั้นตอน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ และกระบวนการกลุ่มสืบเสาะ (Group Investigation) สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีได้ โดยผู้เรียนจะร่วมมือกันค้นคว้า วิเคราะห์ และนำเสนอเนื้อหาผ่านเทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาดนตรีอย่างลึกซึ้งและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสังคมควบคู่ไปด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการทำวิจัย เรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI เพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีและความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีก่อนและหลังการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร: ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล 2 วัดสระเกศ เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 300 คน ในปีการศึกษาที่ดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง: กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล 2 วัดสระเกศ เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 25 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) (ไพศาล วรคำ, 2565)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) เกี่ยวกับการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI
2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรี
3. แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย นำคะแนนจากการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีก่อนและหลังการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) จากนั้นทดสอบความแตกต่างของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีกับกลุ่มตัวอย่าง ก่อนการเรียนและหลังการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง โดยทดสอบความแตกต่างที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 ด้วยสถิติ t-test และคะแนนแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI สรุปผล ดังนี้

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีก่อนและหลังการเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีก่อนและหลังการเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI ผู้เรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 25 คน

เปรียบเทียบ	ก่อนเรียน (Pre-test)		หลังเรียน (Post-test)		t
	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.	
คะแนน	10.57	2.15	24.83	2.42	21.91*

*มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05

จากตารางที่ 1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีก่อนและหลังการเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI พบว่า ผู้เรียนในกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =10.57) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.=2.15) และ

คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\bar{X}=24.83$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($SD.=2.42$) คะแนนเฉลี่ยผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

2. ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI แสดงดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้

รายการ	$\bar{X}$	SD.	ระดับความพึงพอใจ
1. มีความสุขเมื่อได้สื่อสารข้อมูลในการทำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงโมเรียนดนตรี	4.16	1.08	มาก
2. อยากให้มีชั่วโมงเรียนดนตรีมากขึ้นในแต่ละสัปดาห์	3.84	0.97	มาก
3. คำถามของครูช่วยกระตุ้นให้เกิดการสืบหาข้อมูลการเรียนรู้เพิ่มขึ้น	3.80	1.06	มาก
4. มีความต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องดนตรีเพิ่มเติมด้วยตนเอง	4.40	0.85	มาก
5. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม	3.96	1.15	มาก
6.ครูให้กำลังใจและชมเชยนักเรียนเมื่อทำได้ดี	3.92	1.13	มาก
7. ครูอธิบายเนื้อหาต่างๆ ในวิชาดนตรีได้ชัดเจน	4.04	1.11	มาก
8. ชอบกิจกรรมกลุ่มที่ได้ทำร่วมกับเพื่อนๆ ในวิชาดนตรี	3.32	0.88	ปานกลาง
9. อุปกรณ์ดนตรีที่มีอยู่ในห้องเรียนเพียงพอ	4.20	0.98	มาก
10. การเรียนดนตรีช่วยให้มีความมั่นใจในการคิดมากขึ้น	4.24	0.91	มาก
11. การนำเสนอผลงานช่วยให้มีความกล้าในการแสดงออกมากขึ้น	3.36	1.35	ปานกลาง
12. เห็นความสำคัญต่อการประเมินตนเองและการประเมินเพื่อนในกลุ่ม	4.48	0.64	มาก
13. การสืบค้นข้อมูลทำให้รู้จักแยกแยะประเภทเครื่องดนตรี	3.96	1.15	มาก
14. นักเรียนสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ในข้อสงสัยกับครูผู้สอน	3.28	1.31	ปานกลาง
15. นักเรียนสามารถสรุปเนื้อหาการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง	4.52	0.94	มากที่สุด
รวม	3.97	1.03	มาก

จากตารางที่ 2 การพิจารณาโดยรวม พบว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=3.97$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($SD.=1.03$) มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนสามารถสรุปเนื้อหาการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=4.52$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($SD.=0.94$) ส่วนในข้ออื่นๆ ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากและปานกลาง

อภิปรายผล

จากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดนตรีของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล 2 วัดสระเกษ โดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI พบว่า ผู้เรียนในกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI มีขั้นตอนให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง มีการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และจัดระบบข้อมูล ลงมือปฏิบัติและสรุปหลักการ นำเสนอผลงานและสื่อสาร และประเมินตนเองเพื่อสร้างคุณค่าสู่สังคม นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้ร่วมมือกันค้นคว้า วิเคราะห์ และนำเสนอเนื้อหาผ่านเทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาดนตรีอย่างลึกซึ้งและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสังคมควบคู่ไปด้วย สอดคล้องกับทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไคค์ (ทิตินา แชมมณี, 2567) ในกฎการเรียนรู้ที่เป็นกฎแห่งความร่วมมือการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจและกฎแห่งการฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงทนถาวร ถ้าไม่ได้กระทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้นั้นจะไม่คงทนถาวร และในที่สุดอาจลืม และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (พรณี ชูทัย เจนจิต, 2550: 67) มีแนวคิดที่ว่าเป้าหมายของการพัฒนาการ คือ ความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลกับสิ่งที่ป็นนามธรรม ตั้งสมมติฐานอย่างสมเหตุสมผล และตั้งกฎเกณฑ์และการแก้ปัญหา สอดคล้องกับงานวิจัยที่นำการจัดการเรียนรู้แบบ GPAS 5 Steps และกระบวนการกลุ่มสืบค้น (Group Investigation, (GI)) มาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งสามารถพัฒนาหรือส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้ (วันเพ็ญ สืบบุตร, 2561; ยุวรัตน์ นักทำนา และคณะ, 2563; เทวราช มังคะละ, 2565; นภาพร ทองกลม และวัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง, 2565) สำหรับในด้านความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เปลี่ยนบทบาทของนักเรียนจากผู้รับฟังมาเป็นผู้ปฏิบัติ (Active Learner) ส่งผลให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรักสนุกสนานและภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง สอดคล้องกับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานในทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow, A. H., 1970) คือการเติมเต็มความต้องการลำดับล่าง (เช่น อาหาร ความปลอดภัย) จนพอใจก่อน แล้วจึงเกิดแรงจูงใจไปสู่ความต้องการระดับสูงขึ้น (เช่น ความรัก การยอมรับ การบรรลุศักยภาพ) โดยมีการตอบสนองที่สำเร็จนำไปสู่แรงขับเคลื่อนสู่ขั้นถัดไป และการขาดการตอบสนอง ทำให้เกิดแรงจูงใจด้านลบ (neurosis) แต่สิ่งสำคัญคือการตอบสนองที่เพียงพอมากกว่าสมบูรณ์แบบ เพื่อให้มนุษย์ก้าวสู่การพัฒนาตนเอง (Self-actualization) และทฤษฎีของร็อบเจอร์ส (Boeree, C. G., 2006; ทิตินา แชมมณี, 2567) ที่เชื่อว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาพการณ์ที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการ

เรียนรู้และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-Centered Teaching) โดยครูเป็นที่ปรึกษาและทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยที่นำการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ GPAS 5 Steps และกระบวนการกลุ่มสืบค้น (Group Investigation, GI)) มาใช้เป็นส่วนหนึ่งในชั้นกิจกรรมการเรียนรู้ บรรยายภาคในการเรียนสนุกสนาน ทำทาย เปิดโอกาสให้คิดวิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติจริง มีอิสระในการสืบค้นข้อมูล คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ชิ้นงานด้วยตนเองผ่านกระบวนการกลุ่ม ซึ่งตอบโจทย์การพัฒนาทักษะขั้นสูงและความคิดสร้างสรรค์ เมื่อผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนรู้แล้วเกิดความพึงพอใจในการเรียนการสอนจนเกิดการเรียนรู้ที่พึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ (คณินันต์ ดิพนธ์, 2561; เทวราช มังคะละ, 2565; อภิสิทธิ์ สารรัมย์ และสาคร อัมจักร, 2566)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีโดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI พบว่า 1) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาดนตรีหลังการเรียน สูงกว่าก่อนการเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก สำหรับข้อเสนอแนะในการนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI ไปใช้ เนื่องจากการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนไม่เท่ากัน ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องดูแลนักเรียนบางกลุ่มอย่างใกล้ชิด และให้ข้อเสนอแนะในการเรียนในบางเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในบางขั้นตอน นักเรียนอาจใช้เวลาในการทำกิจกรรมนานกว่าที่กำหนดไว้ ดังนั้นครูผู้สอนอาจยืดหยุ่นเวลาได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมอย่างเต็มที่ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบจัดการเรียนรู้โดยใช้ GPAS 5 Steps ร่วมกับ GI ที่เปรียบเทียบกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- คณินันต์ ดิพนธ์. (2561). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาศาสตร์และพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม เรื่อง การตอบสนองต่อสิ่งเร้าของพืชและสัตว์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่*

- ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคกลุ่มสับคัน (GI). วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คณินดิษฐ์ ดีพันธ์. (2561). ผลการใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบ GPAS ที่มีต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศจังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทิตินา แคมมณี. (2567). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- เทวราช มังคะละ. (2565). การพัฒนาความสามารถการอ่านเชิงวิเคราะห์ด้วยการออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ ร่วมกับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดขั้นสูงเชิงระบบ (GPAS 5 Steps) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นิภาพร ทองประทับ และคณะ. (2567). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อประสมร่วมกับเทคนิคการสอน GPAS 5 STEPS ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่องการแยกตัวประกอบของพหุนามที่มีดีกรีสูงกว่าสองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. การประชุมวิชาการระดับชาติ ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 10 ประจำปี พ.ศ.2567 “วิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา Soft Power ท้องถิ่นสู่การสร้างสรรค์ระดับสากล”, (22 มีนาคม 2567), มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- นภาพร ทองกลม และวัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง. (2565). การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียนสื่อความภาษาไทย โดยใช้วิธีการสอนแบบกรณีศึกษาร่วมกับเทคนิค GPAS 5 STEPS ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 11(5), 1894-1909.
- พรณี ชูทัย เจนจิต. (2550). จิตวิทยาการเรียนการสอน. นนทบุรี: เกรท เอ็ดดูเคชั่น.
- ยุวรัตน์ นักทำนา และคณะ. (2563). การจัดกิจกรรมชมรมดนตรีสร้างสรรค์โดยใช้แนวคิด GPAS 5 Steps เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 10(3), 1-18.
- รัฐวิชัย ทักขนนท์. (2560). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการอ่านไต่ตนตรัสากลโดยใช้การเรียนรู้แบบกลุ่มร่วมมือเทคนิค TAI ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการเรียนการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- วัลย์ลดา สิงาม และคำรณ สุนทรานนท์. (2567). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชานาฏศิลป์ ชุติราวงมาตรฐาน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้รูปแบบการสอนทักษะปฏิบัติของเดวิสผสมผสานแนวคิดวงจรคุณภาพเดิมมิ่ง. *วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ*, 8(1), 100-111.
- วรมภา หวังสุขและคณะ. (2566). การศึกษาผลสัมฤทธิ์และความคิดสร้างสรรค์ทางการเรียนวิชาดนตรีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและแบบร่วมมือ. *วารสารการวัดผลการศึกษา*, 40(107), 255-268.
- วันเพ็ญ สืบบุตร. (2561). *การพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้กลุ่มร่วมมือแบบ GI รายวิชา การศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์* ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์. (2564). การรู้ในการเรียนการสอนดนตรี. *วารสารวิทย์พัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา*, 1(ปฐมฤกษ์), 28-42.
- สุภาพร คงดำ. (2561). *ผลการจัดกิจกรรมการสอนดนตรีไทยประเภทขิม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยประยุกต์ใช้วิธีสอนแบบเพื่อนช่วยเพื่อน. วิทยานิพนธ์การศึกษา* มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เหนือดวง พูลเพิ่ม. (2560). *การจัดการเรียนรู้วิชาดนตรี ตามแนวคิดของชูชุกร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ เพื่อพัฒนาทักษะการขับร้องและความสามารถในการทำงานเป็นทีม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.*
- อภิสิทธิ์ สารรัมย์ และสาคร อัมจักร. (2566). การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง GPAS 5 Steps ร่วมกับบอร์ดเกม วิชาวิทยาการคำนวณ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 7(2), 644-657.
- Boeree, C. G. (2006). Carl Rogers (1902–1987): *Personality Theories*. Retrieved December 2, 2025. from <https://webpace.ship.edu/cgboer/Rogers.pdf>
- Maslow, A. H. (1970). *MOTIVATION AND PERSONALITY*. New York: Harper & Row, Publishers, Inc.
- Slavin, R. E. (1995). *Cooperative Learning*. (2th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Sharan, Y. & Sharan, S. (1989). *Group investigation expands cooperative learning*. *Educational Leadership*, 47(4), 17-21.

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริม
การเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้
ACADEMIC LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS IN
BANGKOK OFFICE OF LEARNING ENCOURAGEMENT,
SOUTH BANGKOK GROUP

—❖❖❖—
¹ลธิชัย ภู่วงษ์ และ ²สุกัญญา สูดารารัตน์

¹Sittichai Phuwong and ²Sukanya Sudarat

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, ประเทศไทย

Rajapruck University, Thailand

¹joespoto.dole@gmail.com, ²susuda@rpu.ac.th

Received: February 16, 2026; **Revised:** April 12, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ และ2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของครูต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งและประสบการณ์ทำงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครู จำนวน 96 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีค่าความตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ .67-1.00 และความเที่ยงเท่ากับ .98 วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที่ t-test independent การวิเคราะห์ค่าแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วย LSD ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

²อาจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

สถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านการบริหารการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน รองลงมาคือด้านการบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษา ส่วนอีก 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด คือ ด้านการบริหารจัดการเรียนรู้ ด้านการบริหารการนิเทศการจัดการศึกษา ด้านการบริหารการวิจัย และด้านการบริหารหลักสูตร และ 2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่ต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามอายุและตำแหน่งต่างกัน ในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 ส่วนเพศ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในภาพรวม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the academic leadership of school administrators in Bangkok Office of Learning Encouragement, South Bangkok Group, and 2) to compare the opinions of teachers on the academic leadership of school administrators in Bangkok Office of Learning Encouragement, South Bangkok Group, classifier by gender, age, education level, position, and work experience. The sample consisted of 96 teachers. The research instrument was a questionnaire with a content validity, IOC values, between .67–1.00 and a reliability value of .98. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA, and LSD. The research results were as follows: 1) the academic leadership of school administrators in Bangkok Office of Learning Encouragement, South Bangkok Group, was at a high level in overall, when considering each aspect, two aspects were at the highest level with the highest mean : Administration of student quality development, followed by Administration of educational quality assessment. The four aspects left were at a high level, ranking from the highest to lowest mean: Administration of learning management, Supervision administration, Research administration, and Curriculum administration, and 2) the opinions of teachers on the academic leadership of school administrators in Bangkok Office of Learning Encouragement, South Bangkok

Group, classified by age, and position were statistically significant at a level of .05 and .01 in overall, while the differential gender, and education level were not different in overall.

Keywords: Academic leadership, School administrators, Bangkok Office of Learning Encouragement, South Bangkok Group,

บทนำ

กรมส่งเสริมการเรียนรู้ มีวิสัยทัศน์ คือ ประชาชนได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ พร้อมเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีพันธกิจ คือ จัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิ ตามระดับที่มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ และยกระดับการศึกษาของประชาชน ให้สามารถปรับตัวในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และมีสมรรถนะพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ผลิตและพัฒนาหลักสูตร โปรแกรมการเรียนรู้ สื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ที่มีคุณภาพและมาตรฐานสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และสภาพการณ์การพัฒนาของประเทศ ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดและส่งเสริมการเรียนรู้ให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่และทุกเวลา สร้างและประสานความร่วมมือเชิงรุกกับภาคีเครือข่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ มีสิ่งอำนวยความสะดวก และแหล่งเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ทุกรูปแบบ ทุกที่และทุกเวลา พัฒนาระบบบริหารจัดการภายในองค์กรให้มีความทันสมัย โดยยึดหลักธรรมาภิบาล เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาและยกระดับศักยภาพบุคลากรทุกประเภททุกระดับ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีจุดเน้นในการดำเนินงาน คือ การสร้างโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม การจัดทำระบบหรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ (Digital Learning Platform) รวมทั้งแอปพลิเคชัน หรือสื่อดิจิทัลที่มีคุณภาพครบวงจร เพื่อการเรียนรู้ในช่องทางในช่องทางเรียนรู้รูปแบบต่างๆ ทั้ง Online On-side และ On-air ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ ทุกเวลา (Anywhere Anytime) และการพัฒนาระบบเทียบระดับการศึกษา เทียบเคียงหรือเทียบโอนผลการเรียน ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ และสมรรถนะ ให้มีมาตรฐานเชื่อมโยงกับการศึกษา และการเรียนรู้ทุกรูปแบบ เพื่อใช้ประโยชน์ในการเข้าศึกษา การสะสมความรู้หรือการรับรองคุณวุฒิตบการศึกษาต่างสถานศึกษาหรือต่างระบบได้ การยกระดับการจัดการเรียนรู้ พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร โปรแกรมการเรียนรู้สื่อการเรียนรู้ และวิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมาตรฐาน เหมาะสม

และเป็นไปตามสภาพความต้องการและความถนัด สอดคล้องกับสภาพการณ์ของประเทศ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยมุ่งพัฒนาประชาชนทุกช่วงวัย ให้มีทักษะที่เหมาะสม และจำเป็นต่อการดำรงชีวิต จบแล้วมีงานทำ สอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงาน จัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้แบบ STEM Education (วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และคณิตศาสตร์) ให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Active Learning) ทั้งในสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ จัดให้มีระบบแนะแนวทางสำหรับผู้เรียน (Coaching) วางแผนทางเลือกทางการศึกษา การเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้กับผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ และกลุ่มเปราะบาง ในการเข้าถึงการศึกษา การเรียนรู้ การฝึกอาชีพอย่างเท่าเทียม เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นพบแนวทางการเรียน และเป้าหมายชีวิตที่ตนเองชอบ รวมทั้งการดูแล ฝ้าระวัง แก้ไข ปัญหาสุขภาพทางจิตของผู้เรียน เพื่อให้สามารถอยู่ในสถานศึกษาได้อย่างมีความสุข การส่งเสริม และสนับสนุนการสร้าง สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาระบบการส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการเรียนรู้ มีกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมให้บุคคล กลุ่มคน ชุมชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชน ท้องถิ่น สังคม ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และสนับสนุนการสร้างกลไกการขับเคลื่อนชุมชนในการปลูกฝัง พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของประชาชน การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ และการบริการภาครัฐ จัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศของผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยการสำรวจข้อมูลครัวเรือน (ปึกหมุด) เกี่ยวกับสถานภาพการศึกษาและความต้องการในการเรียนรู้ จัดเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เด็กตกหล่น และออกกลางคัน ติดตามและส่งต่อไปยังสถานศึกษาในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งเป็นข้อมูลใช้ประกอบในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายและพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้

ภาวะผู้นำทางวิชาการถือว่ามีความสำคัญในการบริหารและการจัดการสถานศึกษา มีการกล่าวถึงความสำคัญของภาวะผู้นำทางการศึกษา ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2553) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารนั้นสามารถสร้างผู้นำทางวิชาการและสามารถส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีภาวะผู้นำทางวิชาการได้ สมุทรชำนาญ (2556) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำองค์การทางการศึกษาดำเนินการไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ถูกต้อง ผู้นำทางวิชาการจึงเป็นหัวใจสำคัญในการนำองค์การทางการศึกษา จากที่กล่าวมาอาจสรุป ได้ว่าความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการ คือ สร้างความตระหนัก แรงจูงใจ และส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา หรือให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง มีภาวะผู้นำทางวิชาการ เพื่อพัฒนางานวิชาการและวิชาชีพ พัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนตามเป้าหมาย และนำองค์การทางการศึกษาดำเนินการไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ถูกต้อง

ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับเขตปทุมวัน มีคะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal National Educational Test : N-NET) ครั้งที่ 2 ปีการศึกษา 2563 ในระดับประถมศึกษา 36.14 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 41.09 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 34.00 คะแนนเฉลี่ย 3 ระดับ 37.08 ผลการประเมิน คือ ไม่ผ่านเป้าหมาย

จากสภาพความเป็นมาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยเล็งเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการเพื่อสร้างความตระหนัก แรงจูงใจ และส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา หรือให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง มีภาวะผู้นำทางวิชาการ เพื่อพัฒนางานวิชาการและวิชาชีพ พัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนตามเป้าหมาย และนำองค์การทางการศึกษาดำเนินการไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ถูกต้อง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งและประสบการณ์ในการทำงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ครูกลุ่มกรุงเทพใต้ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ปีการศึกษา 2566 จำนวน 130 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูกลุ่มกรุงเทพใต้ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำนวน 97 คน โดยใช้วิธีการสุ่มง่าย (Random Sampling) โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยตามตารางของ Krejcie and Morgan (1970)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งและประสบการณ์ทำงาน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการงาน (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการที่ได้มาจากการสังเคราะห์ มีทั้งหมด 6 องค์ประกอบ คือ (1) การบริหารหลักสูตร (2) การบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษา (3) การบริหารการจัดการเรียนรู้ (4) การบริหารการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (5) การบริหารการนิเทศการจัดการศึกษา และ (6) การบริหารการวิจัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ

3.1. วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

3.2. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation S.D.)

3.3. การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความคิดเห็นขอครู ต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดย ค่าทดสอบค่าที (t-test) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีตัวแปรต้น 2 กลุ่ม และทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีตัวแปรต้นมีมากกว่า 2 กลุ่มขึ้นไป เมื่อพบความแตกต่างจะทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยวิธีเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยแบบ LSD (Least Significant Difference) และนำเสนอข้อมูลแบบตารางประกอบคำอธิบาย โดยกำหนดการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

(n = 97)

ด้านที่	ภาวะผู้นำทางวิชาการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า	อันดับ
1	ด้านการบริหารการวิจัย	4.27	.81	มาก	5
2	ด้านการบริหารหลักสูตร	4.17	.91	มาก	6
3	ด้านการบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษา	4.54	.59	มากที่สุด	2
4	ด้านการบริหารการจัดการเรียนรู้	4.39	.66	มาก	3
5	ด้านการบริหารการนิเทศการจัดการศึกษา	4.36	.72	มาก	4
6	ด้านการบริหารการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน	4.54	.56	มากที่สุด	1
ภาพรวม		4.38	.61	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในภาพรวมอยู่ในระดับ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านการบริหารการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือด้านการบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษา ส่วนอีก 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับ ดังนี้ ด้านการบริหารการจัดการเรียนรู้ ด้านการบริหารการนิเทศการจัดการศึกษา ด้านการบริหารการวิจัยและด้านการบริหารหลักสูตร ตามลำดับ

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งและประสบการณ์ในการทำงาน ดังนี้

2.1 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของครูต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามเพศ พบว่า ครูที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

2.2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของครูต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านการบริหารการวิจัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นของครูต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ครูที่มีตำแหน่งต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ยกเว้นด้านการบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษาและด้านการบริหารการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ไม่แตกต่างกัน

2.4 การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายค่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามอายุ พบว่า ครูที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในภาพรวมและด้านการบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.5 การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายค่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ สรุปผล ดังนี้

1. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกรมส่งเสริมการเรียนรู้มีจุดเน้นการดำเนินงานด้านการส่งเสริมให้สถานศึกษาผลิตและพัฒนา

หลักสูตร โปรแกรมการเรียนรู้ สื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมาตรฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของนิตินา เสนาฤทธิ์ (2560) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายเกาะช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด โดยผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายเกาะช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราดโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกันทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ครูทุกเพศมีการรับรู้ และเข้าใจภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ได้เท่า ๆ กัน ปัจจัยด้านการทำงานและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ซึ่งมักจะส่งผลให้ครูมีมุมมองที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร โดยไม่ขึ้นกับเพศ สอดคล้องกับ Chelladurai & Saleh (1980) ยังสนับสนุนว่า เพศไม่ใช่ตัวแปรสำคัญในการกำหนดความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในองค์กรการศึกษา ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านการบริหารการวิจัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีจะเข้าใจภาวะผู้นำทางวิชาการมากกว่าครูที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี และครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีส่วนมากเป็นข้าราชการครู ซึ่งมีความชำนาญ ผ่านการอบรม และได้รับพัฒนาความรู้เกี่ยวกับงานวิชาการมากกว่า และครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่ามักจะมีประสบการณ์และความเข้าใจในกระบวนการวิจัยที่มากกว่า จึงมีความคาดหวังและความต้องการในการสนับสนุนการวิจัยจากผู้บริหารมากกว่าครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของงานวิจัยของ Smith (2010) ที่ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและการประเมินประสิทธิภาพการบริหารจัดการ พบว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีการประเมินที่ซับซ้อนและมีมุมมองเชิงลึกกว่า ครูที่มีตำแหน่งต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 และตำแหน่งงานที่แตกต่างกันทำให้ครูมีมุมมองและประสบการณ์ที่ต่างกันต่อภาวะผู้นำ ครูที่มีตำแหน่งสูงขึ้น เช่น หัวหน้าฝ่ายหรือรอง

ผู้อำนวยการ มักมีบทบาทในการตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งทำให้พวกเขามองเห็นมิติของภาวะผู้นำที่ลึกซึ้งกว่าครูทั่วไป สอดคล้องกับ Mujis et al. (2011) ที่ศึกษาการรับรู้ภาวะผู้นำของครูในโรงเรียนในสหราชอาณาจักร พบว่าครูที่ดำรงตำแหน่งบริหารมีมุมมองต่อภาวะผู้นำที่แตกต่างจากครูทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญเนื่องจากความรับผิดชอบที่มากขึ้นในด้านการบริหาร และการตัดสินใจ ครูที่มีประสบการณ์ทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมในการทำงานและนโยบายของสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดมุมมองของครูมากกว่าประสบการณ์การทำงาน เนื่องจากครูทุกคนไม่ว่าจะมีประสบการณ์มากหรือน้อย ต่างต้องปฏิบัติตามแนวทางการบริหารและนโยบายของผู้บริหารอย่างเคร่งครัด ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้และความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันในหมู่ครู

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ภาวะผู้นำทางวิชาการ คือ พฤติกรรมการบริหารจัดการอย่างสร้างสรรค์ของผู้บริหารในสถานศึกษา เพื่อชี้นำ โน้มน้าว จูงใจ ให้ครูและบุคลากรในสถานศึกษา ได้เข้าใจและตระหนักถึงเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร ให้ประสานงาน ปรับปรุงงานด้านวิชาการ ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ และการจัดการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การส่งเสริมวิชาการ และการส่งเสริมวิชาชีพ และการสังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามแนวคิดจากนักวิชาการหลายท่าน ได้องค์ประกอบ 6 ด้าน ดังนี้ 1) การบริหารการวิจัย 2) การบริหารหลักสูตร 3) การบริหารการประเมินผลคุณภาพการศึกษา 4) การบริหารการจัดการเรียนรู้ 5) การบริหารการนิเทศการจัดการศึกษา และ 6) การบริหารการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- นิตินา เสนาฤทธิ์. (2560). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูโรงเรียนในศูนย์ เครือข่ายเกาะช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประกาศกรมส่งเสริมการเรียนรู้ เรื่อง จุดเน้นการดำเนินงานกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2567. (8 พฤศจิกายน 2566). ประกาศ.

- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2564). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ ด้านการศึกษานอกโรงเรียน (N-NET). สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. <https://www.niets.or.th/th/>
- สมุทร ชำนาญ. (2556). ภาวะผู้นำทางการศึกษา ทฤษฎีและปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ระยอง: พี.เอส. การพิมพ์.
- Chelladurai, P., & Saleh, S. D. (1980). *Dimensions of leader behavior in sports: Development of a leadership scale*. Journal of Sport Psychology, 2(1). 35-45.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). *Determining Sample Size for Research Activities*. Educational and Psychological Measurement.
- Muijs, D., Harris, A., Chapman, C., Stoll, L., & Russ, J. (2011). *Improving schools in socioeconomically disadvantaged areas – A review of research evidence*. School Effectiveness and School Improvement, 15(2), 149–175.
- Zacko – Smith, (2010). Jeffery D. “Creative Leadership: Welcome to the 21st Century More,” Academic Exchange Quarterly. 14 (4).

การมีส่วนร่วมของชุมชนและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขต
พื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

COMMUNITY PARTICIPATION AND THE EFFECTIVENESS OF VILLAGE
HEADMEN'S DUTIES IN SAMKO DISTRICT, ANG THONG PROVINCE

¹ธนาเมศร์ อภิรัฐศิรนนท์ และ ²นัทนิชา โชติพิทยานนท์

¹Thanameth Aphiratsiranon and ²Natnicha Chotpittayanon

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ประเทศไทย

Suan Sunandha University, Thailand

¹s67563833027@ssru.ac.th

Received: March 10, 2026; **Revised:** May 1, 2026; **Accepted:** May 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ วัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง (2) เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จำแนกตามคุณลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล และ (3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จำนวน 392 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สถิติพรรณนา t-test F-test และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และระดับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (2) คุณลักษณะ

¹นักศึกษา, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

²รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

เฉพาะแต่ละบุคคลของประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของผู้ใหญ่บ้านแตกต่างกัน และ (3) การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ในระดับสูง โดยมีความสัมพันธ์กันในทางบวก แสดงว่า ยิ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนมีมาก จะส่งผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่มากขึ้นตามไปด้วย

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน, ประสิทธิภาพ, ผู้ใหญ่บ้าน

Abstract

This research aimed to: (1) This examine the level of community participation and the effectiveness of village headmen's performance in Samko District, Ang Thong Province; (2) compare the performance of village headmen in Samko District, Ang Thong Province, classified by personal characteristics; and (3) investigate the relationship between community participation and the effectiveness of village headmen's performance in Samko District, Ang Thong Province. This study employed a quantitative research design. The sample consisted of 392 residents of Samko District, Ang Thong Province. The research instrument was a structured questionnaire. Data were analyzed using statistical software. The statistical methods included descriptive statistics, t-test, F-test, and Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient. The findings revealed that: (1) the overall levels of community participation and the effectiveness of village headmen's performance in Samko District, Ang Thong Province were at a high level; (2) differences in personal characteristics of residents—such as gender, age, educational level, and occupation—resulted in statistically significant differences in their opinions regarding the effectiveness of village headmen's performance; and (3) community participation was highly and positively correlated with the effectiveness of village headmen's performance. This indicates that higher levels of community participation contribute to greater effectiveness in the performance of village headmen.

Keywords: community participation, effectiveness, village headman

บทนำ

ผู้ใหญ่บ้าน เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่บ้านเกาะ ณ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันที่ 10 สิงหาคม 2435 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นหัวหน้าราษฎรในพื้นที่หมู่บ้าน มีอำนาจหน้าที่อำนวยความสะดวก ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎร สร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีให้เกิดขึ้นในตำบลและหมู่บ้าน ประสานการทำงานหรืออำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในการติดต่อหรือรับบริการจากหน่วยงานของรัฐ รับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อนและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรในตำบลหมู่บ้าน แจ้งต่อหน่วยงานของรัฐ ช่วยไกล่เกลี่ยประนีประนอมระงับข้อพิพาทเพื่อหาข้อยุติให้กับประชาชนในพื้นที่ที่ปกครอง รวมทั้ง ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการปฏิบัติงานแก่หน่วยงานของทางราชการทุกกระทรวง กรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน มีฐานะเป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่เชื่อมโยงการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชนเข้าด้วยกัน ในเรื่องที่มาของผู้ใหญ่บ้านนั้น พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 บัญญัติให้ผู้ใหญ่บ้านมาจากการ “เลือก” ของประชาชนในหมู่บ้าน (กรมการปกครอง, 2564)

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการพัฒนา (People Participation for Development) จึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นแนวทางสำคัญของการพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงการริเริ่มหรือการวางแผนจากภาครัฐหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น แต่ความสำเร็จของการพัฒนาขึ้นอยู่กับสิ่งที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริงและโดยสมัครใจ พร้อมทั้งมีเป้าหมายร่วมกันในการสร้างประโยชน์และคุณค่าต่อสังคม การมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการทำงานในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรของชุมชน ซึ่งพลังของการรวมกลุ่มจะช่วยให้เกิดการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างคนในชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถสะท้อนศักยภาพ ทรัพยากร และคุณค่าของท้องถิ่นได้อย่างรอบด้าน อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ชุมชนร่วมกันกำหนด นอกจากนี้ การพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนยังจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและพลังของประชาชนในพื้นที่ในการร่วมกันแก้ไขปัญหา ตลอดจนแสวงหา

แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของท้องถิ่น (วชิรวัชร งามละม่อม, 2558)

จากผลการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่อำเภอสามโก้ พบว่า ผู้ใหญ่บ้านบางส่วนยังมีข้อจำกัดด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่ประชาชนในพื้นที่ได้ร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรม การให้บริการ เช่น การใช้ถ้อยคำหรือกิริยาที่ไม่เหมาะสมต่อผู้ที่มาติดต่อราชการ เป็นต้น ขณะเดียวกัน การประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้ดำเนินการตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2559 ซึ่งกำหนดให้ต้องมีการรับฟังความคิดเห็นจากราษฎรในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 20 คน และผู้ใหญ่บ้านจะต้องได้รับคะแนนผ่านเกณฑ์จากประชาชนมากกว่ากึ่งหนึ่งของผู้เข้าร่วมประเมิน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะกลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประเมินประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านอีกด้วย ทั้งนี้ การประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะดำเนินการผ่านคณะกรรมการประเมินผล ซึ่งประกอบด้วยนายอำเภอกำหนดหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการ หัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการ และปลัดอำเภอกำหนดหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่พิจารณาและสรุปผลการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในภาพรวม เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ (กรมการปกครอง, 2560)

ด้วยเหตุนี้การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชน และประสิทธิผลของการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน โดยเน้นศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาแนวทางสนับสนุนการทำงานในอนาคตและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในพื้นที่อำเภอสามโก้ต่อไป ทั้งนี้ เพื่อนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการวางแผน แก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและมีประสิทธิผลในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จำแนกตามคุณลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ด้าน คือ

1.ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2559มีองค์ประกอบ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการปฏิบัติหน้าที่ และงานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล 2) ด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำและด้านหลักการทำงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ 3) ด้านความพึงพอใจต่อพฤติกรรมในฐานะผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือนายอำเภอและหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้าน

1.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในครั้งนี้คือ ประชาชนในเขตอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จำนวน 5 ตำบล 37 หมู่บ้าน ประชากรจำนวน 18,649 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (1973 อ้างถึงใน อรุณ จิรวัดน์กุล, 2557: 26) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 392 คน

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา คือ 1 มีนาคม ถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2568

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสอบถาม (Questionnaire) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ครอบคลุมด้านการมีส่วนร่วมในการ

ตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม และการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นคำถามที่ใช้มาตราส่วน 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน เป็นคำถามเป็นคำถามที่ใช้มาตราส่วน 5 ระดับ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาถึงนายอำเภอสามโก้ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน พร้อมอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยและวิธีการตอบแบบสอบถามอย่างชัดเจน จากนั้นจึงรวบรวมแบบสอบถามที่สมบูรณ์ครบถ้วนเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากแบบสอบถามที่สมบูรณ์ได้ดำเนินการด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ แจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ยเลขคณิตและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อนำเสนอข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและแนวโน้มของตัวแปรที่ศึกษา พร้อมทั้งใช้สถิติอ้างอิง ได้แก่ ค่า t-test แบบ Independent และการทดสอบค่า F-test หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เพื่อทดสอบสมมติฐานและตรวจสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง” สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทองมีระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ท่านได้เข้าร่วมประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	3.99	.99	มาก
ท่านได้มีส่วนร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านอยู่เสมอ	3.86	.98	มาก
ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านครั้งต่อไป	3.79	.97	มาก
รวม	3.88	.89	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 3.88$, S.D.

= .89) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมสูงสุด ในประเด็น การเข้าร่วม ประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = .99) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.86, S.D. = .98) และลำดับสุดท้าย คือ การมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในอนาคต อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.79, S.D. = .97) ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนในพื้นที่อำเภอสามโก้มีบทบาทสำคัญในการติดตามและประเมินผลการทำงานของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการระดับหมู่บ้าน

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่มีผลต่อประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ และหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ	4.14	.76	มาก
ด้านความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่	4.13	.74	มาก
ด้านการปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล	4.10	.74	มาก
รวม	4.12	.73	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = .73) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำและการยึดหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.14, S.D. = .76) รองลงมา คือ ด้านความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.13, S.D. = .74) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = .74) ซึ่งผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ศึกษามีการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน โดยเฉพาะในด้านภาวะผู้นำและการดำเนินงานตามแนวทางที่มุ่งประโยชน์ต่อชุมชน

สรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและระดับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่มีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของผู้นำชุมชน ขณะเดียวกันผู้ใหญ่บ้านก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชนในระดับสูง ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและระบบการบริหารจัดการชุมชนในพื้นที่ศึกษา

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล	Sig.	ผลการทดสอบ
เพศ	.01	แตกต่างกัน
อายุ	.02	แตกต่างกัน
ระดับการศึกษา	.02	แตกต่างกัน
อาชีพ	.05	แตกต่างกัน
รายได้	.27	ไม่แตกต่างกัน

จากตารางที่ 3 ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน โดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ สรุปผลได้ว่า จำแนกตามเพศ พบว่า โดยภาพรวมประชาชนเพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (sig = .01) โดยเพศชาย ($\bar{X}$ = 4.21) มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเพศหญิง ($\bar{X}$ = 4.04) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านปฏิบัติหน้าที่และงานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล ด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำและด้านหลักการทำงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และด้านความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน โดยเพศชายมีระดับความคิดเห็นสูงกว่าเพศหญิงในทุกด้าน จำแนกตามอายุ พบว่า โดยภาพรวม ระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านแตกต่างกันตามช่วงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (sig = .02) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านปฏิบัติหน้าที่และงานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล และด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และด้านความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่ ไม่แตกต่างกัน เมื่อทำการเปรียบเทียบรายคู่ (LSD) พบว่า กลุ่มอายุ 18-30 ปี มีระดับความคิดเห็นโดยภาพรวมต่ำกว่ากลุ่มอายุ 31-40 ปี และ 41-50 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในด้านปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล กลุ่มอายุ 18-30 ปี มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มอายุ 31-40 ปี, 41-50 ปี และ 61 ปีขึ้นไป ส่วนด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ พบความแตกต่างเฉพาะระหว่างกลุ่มอายุ 18-30 ปี กับ 41-50 ปี จำแนกตามระดับการศึกษา ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวม

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($\text{sig} = .02$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านปฏิบัติหน้าที่และงานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล และด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และด้านความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่ ไม่แตกต่างกัน เมื่อทำการเปรียบเทียบรายคู่พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีมีระดับความคิดเห็นโดยภาพรวม และในด้านปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล รวมถึงด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ แตกต่างจากผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มประถมศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มปริญญาตรี จำแนกตามอาชีพ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($\text{sig} = .05$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านปฏิบัติหน้าที่และงานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล แตกต่างกัน ส่วนด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ และด้านความพึงพอใจของประชาชน ไม่แตกต่างกัน สำหรับผลการเปรียบเทียบรายคู่พบว่า กลุ่มนักเรียน/นักศึกษา มีระดับความคิดเห็นโดยภาพรวมและด้านปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล ต่ำกว่ากลุ่มอาชีพเกษตรกรรม และค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ **จำแนกตามรายได้** ผลการวิเคราะห์พบว่า ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ รายได้ที่แตกต่างกันไม่ส่งผลให้ระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านแตกต่างกัน ดังนั้น สรุปได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง เมื่อพิจารณาจากความคิดเห็นของประชาชน พบว่า มีความแตกต่างกันตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ไม่แตกต่างกันตามระดับรายได้ โดยเพศชาย กลุ่มอายุช่วงกลาง (31–50 ปี) ผู้มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และกลุ่มอาชีพเกษตรกรรมหรือค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว มีแนวโน้มให้ระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในหลายด้านที่ศึกษา

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	r	Sig.	ระดับความสัมพันธ์
ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	.67	.00	ปานกลาง

ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน	ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	.70	.00	ปานกลาง
ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	.72	.00	สูง
ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	.72	.00	สูง
ภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชน	ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน	.77	.00	สูง

จากตารางที่ 4 พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (Sig. = .00) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .77 แสดงถึงความสัมพันธ์ในระดับสูง และเป็นความสัมพันธ์ในทิศทางบวก กล่าวคือ เมื่อระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้ประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านของการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับระดับความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ($r = .72$) และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ($r = .72$) มีความสัมพันธ์ในระดับสูง และเป็นความสัมพันธ์ในทิศทางบวก ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ($r = .70$) มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง และเป็นความสัมพันธ์ในทิศทางบวก และ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ($r = .67$) มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางและเป็นความสัมพันธ์ในทิศทางบวก โดยผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกมิติมีความเชื่อมโยงกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งมีระดับความสัมพันธ์สูงสุด แสดงให้เห็นว่า หากประชาชนได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมทั้งในกระบวนการรับประโยชน์จากการดำเนินงานของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบหรือประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน จะสามารถส่งเสริมให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านมีประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง” สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. การศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$) และประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$) สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่ที่มีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของผู้ใหญ่บ้านอย่างค่อนข้างเข้มแข็ง ส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถอธิบายได้ตาม ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Cohen และ Uphoff (1980) ซึ่งเสนอว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยแนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า หากประชาชนมีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ย่อมทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาครั้งนี้ที่พบว่าประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ของการบริหารชุมชนในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้เกิดการตรวจสอบ ติดตาม และปรับปรุงการดำเนินงานของผู้นำชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระนนท์ จากผา (2566) ที่ศึกษาการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ซึ่งพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก และประสิทธิผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยวัฒน์ ศรีโพธิ์ (2562) ที่ศึกษาประสิทธิผลการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในอำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ ซึ่งพบว่าประสิทธิผลโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีคะแนนสูงสุดคือด้านความพึงพอใจของประชาชน รองลงมาคือด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำ สะท้อนให้เห็นว่าภาวะผู้นำและความสัมพันธ์กับประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านได้รับการยอมรับในระดับสูง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการชุมชนตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในระดับฐานราก

2. การเปรียบเทียบประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง มีความแตกต่างกันตาม เพศ อายุ ระดับ

การศึกษา และอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ไม่แตกต่างกันตามระดับรายได้ ซึ่งผลการศึกษา ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมประสงค์ เกิดแก้ว (2564) ที่ศึกษาประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดสุโขทัย ซึ่งพบว่า เพศของประชาชนส่งผลต่อระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยประชาชนเพศชายมีระดับการประเมินสูงกว่าประชาชนเพศหญิง ในขณะเดียวกัน แนวคิดของ Cohen และ Uphoff ยังชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคมและลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น อายุ ระดับการศึกษา หรืออาชีพ ซึ่งส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วม และการรับรู้ต่อการดำเนินงานของผู้นำท้องถิ่น กล่าวคือ กลุ่มประชาชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานหรือมีบทบาททางสังคมสูง มักมีโอกาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากกว่า ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ คงฤทธิ์ กุลวงษ์ (2561) ที่พบว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยกลุ่มวัยทำงานและวัยกลางคนมักมีบทบาทต่อกิจกรรมสาธารณะมากกว่ากลุ่มวัยเยาว์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่ากลุ่มอายุระหว่าง 31–50 ปี มีประสบการณ์ในการประสานงานหรือการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้านมากกว่า จึงมีแนวโน้มประเมินประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ในระดับสูงกว่า ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้และการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน โดยเฉพาะปัจจัยที่สะท้อนประสบการณ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในเขตพื้นที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .77 ซึ่งอยู่ในระดับสูง ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถอธิบายได้ตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การปฏิบัติงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงาน เนื่องจากทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และมีความรับผิดชอบร่วมกันต่อผลลัพธ์ของการพัฒนา เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีระดับความสัมพันธ์สูงสุด ($r = .72$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการที่ประชาชนสามารถรับรู้ถึงผลลัพธ์ของการดำเนินงาน และมีโอกาสในการตรวจสอบหรือติดตามผลการดำเนินงานของผู้นำชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือระหว่างประชาชนกับผู้นำชุมชน นอกจากนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชลี มั่งคั่ง (2562) และ ธนิศร ยืนยง (2560) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของการ

พัฒนาท้องถิ่นในระดับสูง โดยเฉพาะมิติการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการประเมินผล จะช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยพบว่า ชุมชนที่มีระดับการมีส่วนร่วมสูง จะมีแนวโน้มสนับสนุนและประเมินประสิทธิผลของผู้ใหญ่บ้านในระดับสูง การรับผลประโยชน์และการประเมินผล เป็นมิติการมีส่วนร่วมที่ส่งผลเด่นชัดที่สุด ความแตกต่างทางสังคมประชากรศาสตร์มีผลต่อการรับรู้ประสิทธิผล และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลระดับหมู่บ้าน ดังนั้นองค์ความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนานโยบายหรือแนวทางเสริมสร้างบทบาทผู้ใหญ่บ้านให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และส่งเสริมรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2564). *คู่มือการปฏิบัติงานกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ* [PDF]. Retrieved from https://multi.dopa.go.th/svhad/work_manual/read8 (ข)
- กระทรวงมหาดไทย. (2559). *ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผล การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2559*. ราชกิจจานุเบกษา, 133 (ตอนพิเศษ 141 ง).
- กรมการปกครอง. (2560). *คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผล การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2559*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาการศึกษา ดินแดน.
- คงฤทธิ์ กุลวงษ์. (2561). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนครพนม.
- จุลศักดิ์ ชาญณรงค์. (2562). ความ “ใหม่” ของรัฐประศาสนศาสตร์. *วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 16(2), 56–83.
- ชัยวัฒน์ ศรีโพธิ์. (2562). *ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านในอำเภอนองม่วงใต้ จังหวัดแพร่*. งานวิจัยอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ชลธิชา ทองทา. (2567). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน*

อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

ธนิตร์ ยืนยง. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัด
นครนายก. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยปทุมธานี.
ประวิช สุขุม. (2560). การศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิผลของโครงการสานพลังประชารัฐ
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60. กรุงเทพฯ: วิทยาลัย
ป้องกันราชอาณาจักร.

วีระนนท์ จากผา. (2566). ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อประสิทธิภาพการ
ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร.
สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร. มหาวิทยาลัยราชภัฏยโสธร.

สมประสงค์ เกิดแก้ว. (2564). ประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดสุโขทัย
ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2559. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยนเรศวร.

อัญชลี มั่งคั่ง. (2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การ
บริหารส่วนตำบลในจังหวัดลพบุรี. การศึกษาค้นคว้าอิสระ. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). *Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

บ้านเสายองหิน : ชากภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านซ้าย
สู่มรดกที่มีชีวิตและบทบาทในสังคมร่วมสมัยชุมชนลุ่มน้ำหมัน
BAN SAO YONG HIN : CULTURAL LANDSCAPE REMAINS OF DAN
SAI TOWARDS LIVING HERITAGE AND ROLES IN CONTEMPORARY
SOCIETY OF THE LUMNAMMAN COMMUNITY

¹สุวินัย อินทรศักดิ์ และ ²ภูวนาท รัตนรังสิกุล

¹Suvinai Intarasak and ²Phuwanart Rattananangkul

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Silpakorn University, Thailand

¹suvinai.in@gmail.com, ²drphuwanart@gmail.com

Received: December 17, 2025; **Revised:** April 10, 2026; **Accepted:** April 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นศึกษาลักษณะของเรือนพื้นถิ่น ที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างสภาพแวดล้อมทาง ภูมิศาสตร์และการดำรงชีวิตของมนุษย์ ผ่านกรณีศึกษาดำบลด้านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถาปัตยกรรมที่กำลังเลือนหายไป การศึกษาเรือนพื้นถิ่น “บ้านเสายองหิน” ในตำบลด้านซ้าย เป็นการศึกษาลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวไทลื้อ ผ่านการปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นของพื้นที่ตำบลด้านซ้าย โดยการศึกษาจากการสำรวจ สังเกต และสัมภาษณ์ในประเด็นของลักษณะบ้าน ภูมิปัญญาในการก่อสร้างลักษณะเรือนในเชิงรูปทรง ผังและพื้นที่ใช้สอยภายใน การศึกษาลักษณะของ “บ้านเสายองหิน” ในตำบลด้านซ้าย ได้ข้อค้นพบถึงลักษณะบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปตามการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบัน คงเหลือบ้านเสายองหินแบบดั้งเดิมของชาวไทลื้ออยู่ค่อนข้างน้อย ทำให้คุณค่าของภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างเช่น

¹ นักศึกษา, หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปการออกแบบเชิงวัฒนธรรม คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาศิลปการออกแบบเชิงวัฒนธรรม คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บ้านเสายองหินในตำบลด่านซ้าย อาจต้องเก็บไว้เพื่อรักษาให้ได้ศึกษาถึงที่มาทางภูมิปัญญาความเข้าใจในความหมายและอนุรักษ์ส่งเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยวของชุมชน

คำสำคัญ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, ชากภูมิทัศน์วัฒนธรรม, มรดกที่มีชีวิต

Abstract

This article focuses on studying the characteristics of local houses resulting from the integration of the geographical environment and human lifestyles through a case study of Dan Sai Subdistrict, Loei Province, in order to analyze the local wisdom in architecture that is fading. The study of the local house “Ban Sao yong Hin” in Dan Sai Subdistrict is a study of the characteristics of local houses influenced by the Tai Lue people through adaptation to the locality of Dan Sai Subdistrict. The study uses qualitative research methods by surveying, observing, and interviewing on the issues of house characteristics, construction wisdom, house characteristics in terms of shape, plan, and interior usable space. The study of the characteristics of “Ban Sao yong Hin” in Dan Sai Subdistrict found that the characteristics of the house have changed according to adaptation to the geographical environment of the area, including changes in current construction technology. There are still relatively few traditional Tai Lue houses left, which makes the value of local architectural wisdom such as Ban Saoyong Hin in Dan Sai Subdistrict need to be preserved for study of the origin of wisdom and to promote tourism in the community.

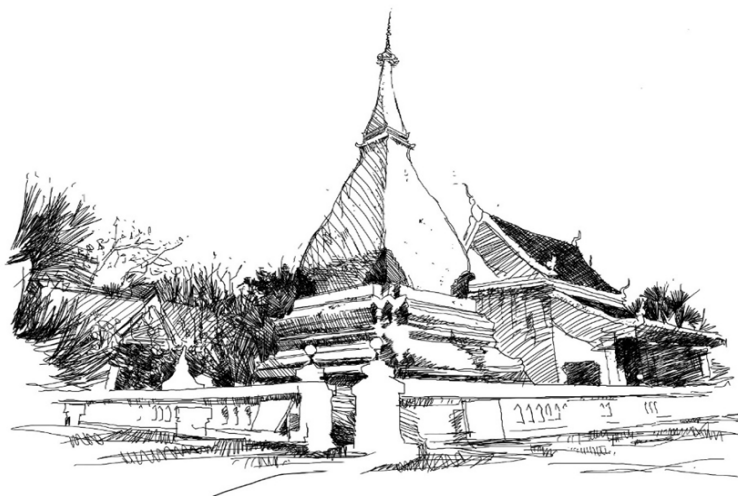
Keywords : Cultural landscape, Cultural landscape remains, Living Heritage

บทนำ

ด่านซ้ายเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเลย อยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดติดกับพื้นที่ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะวิถีชีวิตของชาวด่านซ้ายให้ความสำคัญกับความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม โดยมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ที่สืบทอดต่อกันมาอย่างเหนียวแน่น ด้วยสภาพแวดล้อมของภูมิประเทศ และที่ตั้งของอำเภอด่านซ้ายที่เป็นพื้นที่ชายขอบมีแม่น้ำเหืองเป็นแนวกัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงและรายล้อมด้วยทิวเขาทำให้การติดต่อกับพื้นที่ภายนอกค่อนข้างยากลำบาก จึงทำให้ด่านซ้ายเป็นพื้นที่ที่ยังคงไว้ด้วยวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีการ

เปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ และทำให้ด้านซ้ายยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีโดยมีปูชนียสถานที่สำคัญคือ พระธาตุศรีสองรัก

คนด่านซ้ายส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ที่อพยพมาจากลาวผสมผสานกับคนในพื้นที่ดั้งเดิม เมื่อครั้งที่ก่อสร้างพระธาตุศรีสองรัก ในปี พ.ศ. 2103 ถึงปี พ.ศ. 2106 ในยุคนั้นเป็นช่วงเวลาที่มีมาเรื่องอำนาจและมีการรุกรานดินแดนต่าง ๆ เพื่อขยายอำนาจ แผ่นดินกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยมหาจักรพรรดิและแผ่นดินศรีสัตนาคนหุตล้านช้างในรัชสมัยพระไชยเชษฐาธิราชได้กระทำสัตยาธิฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน พร้อมได้ร่วมกันสร้าง “พระธาตุศรีสองรัก” ริมลำน้ำหมันเป็นดั่งสักขีพยานแห่งสัจจะไมตรี กลายเป็นที่ปกป้องแผ่นดินอาศัย และที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน (ขไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์, 2546) ราษฎร ชาวไทย และลาวถูกเกณฑ์มาทำงาน สร้างบ้านเรือนและไร่นา เกิดหมู่บ้านต่าง ๆ รอบ ๆ บริเวณองค์พระธาตุ เช่น บ้านนาไทย (ชุมชนชาวไทยกรุงศรีอยุธยา) บ้านนาเวียง (ชุมชนชาวเวียงจันทน์) และบ้านนาผ้าขาว (ที่อยู่ ของบรรดาพระสงฆ์และพราหมณ์ที่มาร่วมทำพิธีสร้างพระเจดีย์) จึงทำให้มีการผสมผสานระหว่างชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ชาวลาวหลวงพระบาง ชาวลาวเวียง ชาวไทลื้อ และชาวไทย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548) จะเห็นได้ว่ามีร่องรอยของ ภูมิปัญญา ภาษา ประเพณี และ วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากทางฝั่งลาวค่อนข้างชัดเจน

ภาพที่ 1 พระธาตุศรีสองรัก ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2103–2106

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมด่านซ้าย

ภูมิปัญญาการก่อสร้างที่อยู่อาศัยที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ด่านซ้าย ซึ่งเกิดจากการใช้ภูมิปัญญาที่ติดมากับชาติพันธุ์ และสภาพแวดล้อมในแบบของด่านซ้าย ชาวบ้านเรียกกันว่า “บ้านเสายองหิน” เป็นภูมิปัญญาที่ปรากฏในหลาย ๆ พื้นที่โดยสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากชาวไทลื้อ ซึ่งอยู่บริเวณตอนใต้ของจีน ที่เมืองเชียงรุ่งในเขตสิบสองปันนามีมณฑลยูนนานเป็นศูนย์กลาง กลุ่มชาวไทลื้อบางส่วนได้อพยพเพราะถูกกวาดต้อนลงมาอยู่ทางตอนเหนือของลาว จึงนำภูมิปัญญาการก่อสร้างนี้ติดตัวมาด้วย ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเสายองหินในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางภูมิประเทศและการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอด่านซ้ายก็มีลักษณะที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้จะค้นหาลักษณะเฉพาะและที่ตั้งของบ้านเสายองหินในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย เพื่อการอนุรักษ์และต่อยอดทางภูมิปัญญา

ภาพที่ 2 แสดงแผนที่การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานจากสิบสองปันนา

บทความนี้เลือกศึกษาศิลปวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมของบ้านเสายองหิน วัดอุประสงค์ เพื่อสำรวจและ วิเคราะห์เรือนพื้นถิ่นบ้านเสายองหิน เพื่อความเข้าใจในภูมิปัญญาทำให้เล็งเห็น และเข้าใจในคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สามารถเป็นแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาต่อไป ขอบเขตของการศึกษาคือ ศึกษาพื้นที่ที่ตั้งของบ้านเสายองหินในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย บริเวณชุมชนลุ่มน้ำหมัน เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาบ้านเสายองหิน ที่มาวิธีการในการก่อสร้าง จากชาวบ้าน ผู้อาวุโส ช่างชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน

บ้านเสายองหินพบได้ในหลายพื้นที่ เช่น อำเภอเชียงแสน อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย อำเภอบัว จังหวัดน่าน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อเป็นหลัก ภูมิปัญญาการก่อสร้างของชาวไทลื้อนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์คือ นิยมสร้างด้วยไม้ยกใต้ถุนสูงตัวบ้านตีปิดด้วยฝาไม้ บางส่วนเป็นระแนงไม้เพื่อระบายอากาศ โครงสร้างจะเข้าไม้แบบตอกเข้าลิ้น สลักไม้สอดเข้าลิ้น

จะไม่ใช้ตะปูหลังคาบ้านสร้างจากไม้ทรงจั่ว เอกลักษณ์ที่ชัดเจนคือ เสาบ้านที่สร้างจากไม้เนื้อแข็ง ตั้งอยู่บนหิน ซึ่งจะสัมผัสกับพื้นดินโดยตรง จึงเรียกว่า “บ้านเสายองหิน” บางพื้นที่เรียก “เฮือนเสายองหิน” ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อที่ส่งต่อกันมาว่า หากว่าเสาไ้บนหินจะช่วยป้องกันแรงลม แผ่นดินไหว เพราะฐานหินกับตัวเสาที่สัมผัสกันจะเกิดความยืดหยุ่น นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันความชื้นและปลวก เพราะเสาบ้านไม่ได้สัมผัสกับพื้นดินโดยตรง (ส่งศักดิ์ อ่อนสุวรรณ, 2562)

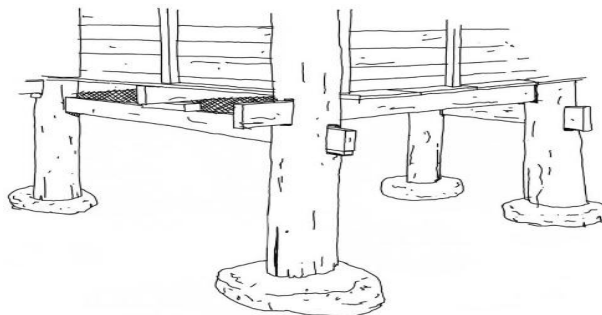

ภาพที่ 3 แสดงตัวอย่างลักษณะบ้านไ้ลื้อ

ลักษณะทางกายภาพของบ้านเสายองหิน

บ้านเสายองหินในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ติดมากับชาติพันธุ์และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม (ชนิษฐา ปานศรี, 2559)

1. โครงสร้างของบ้าน บ้านเสายองหินมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง มีฐานรากหลักที่ทำจากหินธรรมชาติ (เรียกว่า "เสายองหิน") ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของบ้านประเภทนี้ โครงสร้างบ้านใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สักหรือไม้มะค่า ที่มีความคงทนหลังคามักมุงด้วยใบจากหรือกระเบื้องดินเผา ตัวบ้านทั้งหมดใช้การเข้าไม้แบบตอกเข้าลิ้น สลักไม้สอดเข้าลิ้น จะไม่ใช่ตะปู

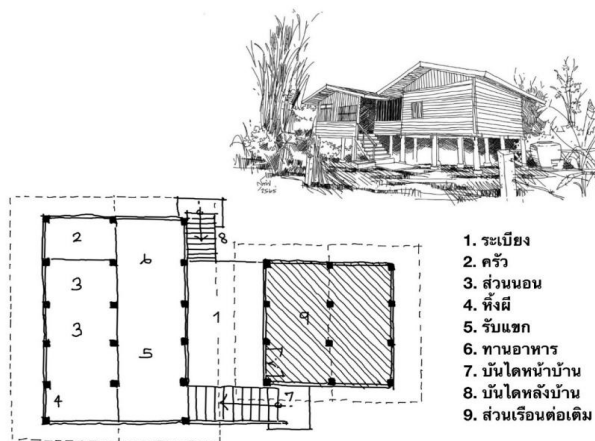

ภาพที่ 4 แสดงโครงสร้างบ้านเสายองหิน

2. เสาหิน (เสายองหิน) ฐานของเสาเป็นหินธรรมชาติที่ขุดหาได้จากบนภูเขาและเจียรระไนปรับแต่งมีความแข็งแรงเหมาะสมกับการรับน้ำหนักของบ้านลักษณะของเสาหินมักมีฐานกว้างเพื่อกระจายน้ำหนักและมีผิวหยาบเพื่อป้องกันการลื่น

3. วัสดุท้องถิ่น การก่อสร้างบ้านเน้นการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น หินจากแม่น้ำหรือภูเขา และไม้จากป่าใกล้เคียง วัสดุเหล่านี้สะท้อนถึงการพึ่งพาธรรมชาติ

4. การวางผังบ้าน บ้านเสายองหินมักสร้างในพื้นที่สูงหรือใกล้ภูเขา เพื่อหลีกเลี่ยงน้ำท่วมและเพิ่มความเย็นสบาย การวางผังบ้านทำตามหลักความเชื่อและยังคำนึงถึงทิศทางลมแสงแดดเพื่อให้บ้านอยู่สบาย

ภาพที่ 5 แสดงผังบ้านเสายองหิน

การผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรม และ ธรรมชาติของบ้านเสายองหิน

ส่งศักดิ์, 2562. กล่าวไว้ว่า รูปแบบและองค์ประกอบของเรือนพื้นถิ่น สะท้อนถึงปัจจัยที่มาในหลากหลายมิติอาทิ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อ ทรัพยากร ภูมิปัญญาเชิงช่าง ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น เกี่ยวพันกันจนไม่สามารถแยกออกกันได้ บ้านเสายองหินเป็นตัวอย่างของการออกแบบที่สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ซึ่งเกิดจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย ลักษณะการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของบ้านเสายองหินในด้านซ้ายมีดังต่อไปนี้

1. การเลือกพื้นที่ตั้งบ้าน บ้านเสายองหินมักตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์เอื้อต่อการดำรงชีวิต เช่น เชิงเขาหรือที่สูงซึ่งปลอดภัยจากน้ำท่วม การตั้งบ้านบนพื้นที่สูงยังช่วยป้องกันปัญหาสัตว์ป่า และเพิ่มทัศนียภาพที่ดีต่อการอยู่อาศัย

2. การออกแบบให้กลมกลืนกับธรรมชาติ โครงสร้างบ้านยกพื้นสูงทำให้บ้านดูเบาและโปร่ง ช่วยให้ลมไหลผ่านได้สะดวกและลดความร้อน บริเวณใต้ถุนบ้านเปิดโล่งถูกใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เช่น การพักผ่อน เก็บของ หรือเลี้ยงสัตว์ ซึ่งช่วยลดผลกระทบต่อนพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบ การเลือกใช้หลังคาทรงสูงหรือหลังคาจั่วช่วยระบายความร้อนและรองรับฝนได้ดีสอดคล้องกับภูมิอากาศในเขตด้านซ้ายที่มีทั้งฤดูฝนและฤดูหนาวที่เย็นจัด

3. ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยและธรรมชาติ พื้นที่รอบบ้านมักปลูกต้นไม้พื้นถิ่น เช่น ไม้ผลหรือไม้ยืนต้น ซึ่งให้ร่มเงาและสร้างความเป็นธรรมชาติ ผู้อยู่อาศัยมักสร้างระบบน้ำที่เชื่อมโยงกับลำธารใกล้บ้านหรือเก็บน้ำฝนไว้ใช้ในการดำรงชีวิต การออกแบบพื้นที่อยู่อาศัยให้เข้ากับธรรมชาติสะท้อนถึงวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

4. สถาปัตยกรรมที่เคารพธรรมชาติ บ้านเสายองหินไม่ได้แค่ปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ แต่ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมโดยลดการใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็นการใช้เสาหินที่มีความแข็งแรงทนทานช่วยลดการสร้างใหม่บ่อยครั้งโดยวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ ลี้มไม้ และหิน ลดผลกระทบต่อธรรมชาติในระยะยาว

การผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมและธรรมชาติของบ้านเสายองหินแสดงให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ทั้งการออกแบบที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและการใช้วัสดุในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การนำหินที่ใช้เป็นฐานรองรับเสาเกิดจากการขึ้นไปหาหินจากบนภูเขา เช่นเดียวกับการหาของป่าเพื่อดำรงชีวิตของคนในชุมชน บ้านเสายองหินจึงไม่ได้เป็นเพียงที่อยู่อาศัย แต่ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในพื้นที่ด้านซ้าย

ผลกระทบทางวัฒนธรรมของบ้านเสายองหิน

บ้านเสายองหินในด้านซ้ายไม่ได้เป็นเพียงโครงสร้างทางกายภาพ แต่ยังเป็นศูนย์กลางของชีวิตทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเอกลักษณ์และการดำรงอยู่ของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งมีผลกระทบทางวัฒนธรรมที่สำคัญดังนี้

1. บทบาทในชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมชุมชน ศูนย์กลางครอบครัวและชุมชนบ้านเสายองหินมักเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมครอบครัว เช่น การรวมตัวกันในงานพิธีหรือการพักผ่อน ทำให้

บ้านไม่ได้เป็นเพียงที่อยู่อาศัย แต่ยังเป็นสถานที่สำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเลี้ยงสัตว์และเกษตรกรรม ได้ถุนบ้านถูกใช้สำหรับเก็บเครื่องมือทางการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมการพึ่งพิงธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

2. ความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ บ้านเสายองหินเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษ การสร้างบ้านเสายองหินยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องฮวงจุ้ยและการวางผังบ้านที่เคารพธรรมชาติ เช่น การหันบ้านไปทางทิศที่เหมาะสมเพื่อรับพลังงานดี

3. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและผลกระทบต่อการสืบทอด การลดลงของบ้านเสายองหินเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและความสะดวกสบายในยุคใหม่ ทำให้คนรุ่นหลังนิยมสร้างบ้านคอนกรีตแทนการอยู่อาศัยแบบเรือนพื้นดิน ส่งผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมค่อย ๆ สูญหาย ซึ่งเป็นแนวโน้มเดียวกับปรากฏการณ์การเสื่อมถอยของเรือนพื้นดินไทยในหลายภูมิภาค (ภูมิขัย, 2553; จันทน์, 2544) การหายไปของบ้านเสายองหินยังทำให้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับกระบวนการคัดเลือกหิน การเตรียมพื้นที่ฐานราก และเทคนิคการประกอบโครงสร้างที่อาศัยทักษะช่างฝีมือท้องถิ่นไม่ถูกสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากจำนวนช่างผู้เชี่ยวชาญลดลงและขาดระบบการถ่ายทอดความรู้ (วีระ, 2554) นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยยังส่งผลต่อวัฒนธรรมชุมชนโดยตรง เพราะทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิม เช่น การใช้ได้ถุนบ้านเพื่อพักผ่อน เก็บของ ทำกิจกรรมครัวเรือน หรือเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเคยเป็นพื้นที่สังคมสำคัญของเรือนยกพื้นในด้านซ้ายและพื้นที่อีสาน เริ่มลดบทบาทลงตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและรูปแบบครอบครัวในยุคสมัยใหม่ (ณัฐวดี, 2561)

4. บ้านเสายองหินเป็นวัฒนธรรมที่ต้องการการอนุรักษ์ เพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม การอนุรักษ์ที่มีความหมายแท้จริงจึงต้องระมัดระวังไม่ให้บ้านเสายองหินถูกทำให้กลายเป็นเพียง “สินค้าเชิงท่องเที่ยว” ดังที่เห็นได้จากกรณีการสร้าง “บ้านจำลอง” หรือการนำเสนอเฉพาะองค์ประกอบทางกายภาพที่ดึงดูดสายตา ขณะที่ความหมายเชิงลึกเกี่ยวกับระบบความเชื่อ วิถีชีวิต หรือภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น การคัดเลือกหิน การวางทิศ การใช้พื้นที่ได้ถุน และความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับภูมิทัศน์ท้องถิ่นกลับถูกละเลยหรือถูกนำเสนอไม่ครบถ้วน

การลดทอนลักษณะนี้อาจทำให้วัฒนธรรมถูกมองเป็น “วัตถุ” มากกว่า “บริบททางชีวิต” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ภาวะการบดบังทางวัฒนธรรมในระดับความหมาย” ที่ สุวินัย (งานวิจัยอยู่ระหว่างดำเนินการ) อธิบายว่าเป็นภาวะที่เนื้อหาทางวัฒนธรรมถูกลดทอนจนเหลือเพียงภาพแทนหรือสัญลักษณ์ภายนอก โดยไม่เชื่อมโยงกับบริบท คุณค่า และรากฐานทางวัฒนธรรมเดิมอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนบางแห่งได้เริ่มฟื้นฟูบ้านเสายองหินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างระมัดระวัง ผ่านการเก็บรักษาบ้านเสายองหินดั้งเดิม การบูรณะด้วยวัสดุและเทคนิคที่ใกล้เคียงต้นแบบ ตลอดจนการจัดนิทรรศการและกิจกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักรู้ แนวโน้มดังกล่าวมีส่วนช่วยลดความเสี่ยงของการบดบังทางความหมายและนำการอนุรักษ์ให้กลับคืนสู่รากทางวัฒนธรรมที่แท้จริงมากขึ้น

5. ผลกระทบต่อการท่องเที่ยว การสูญเสียบ้านเสายองหินอาจลดความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิม เนื่องจากความน่าสนใจอาจไม่ใช่เพียงแค่รูปแบบสถาปัตยกรรมภายนอก แต่คือบริบททางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับภูมิทัศน์ วิถีชีวิต และความหมายที่สั่งสมในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม แม้บ้านเสายองหินบางหลังจะยังคงถูกรักษาไว้ แต่รูปแบบการนำเสนอที่ถูกทำให้กลายเป็นเพียง “ภาพแทนเพื่อการท่องเที่ยว” มากกว่าการสะท้อนรากเหง้าวัฒนธรรมอย่างแท้จริง อาจนำไปสู่ “การบดบังทางวัฒนธรรม” ในระดับเนื้อหาซึ่ง สุวินัย (งานวิจัยอยู่ระหว่างดำเนินการ) อธิบายว่า เป็นภาวะที่คุณค่าทางวัฒนธรรมถูกลดทอน เหลือเพียงองค์ประกอบที่ดึงดูดสายตา ไม่ได้เชื่อมโยงกับความหมายและบริบทเดิมของวิถีชีวิตชุมชน

ดังนั้น การพึ่งพาการท่องเที่ยวโดยปราศจากการตีความทางวัฒนธรรมที่รอบด้าน อาจทำให้บ้านเสายองหินสูญเสียทั้งมูลค่าทางกายภาพและความหมายเชิงสัญลักษณ์ จนนำไปสู่ภาพลักษณ์ของ “วัฒนธรรมเพื่อการบริโภค” ที่มาบดบัง “วัฒนธรรมที่มีชีวิต”

ภาพที่ 6 แสดงภาพบ้านเสายองหินที่ยังมีผู้อยู่อาศัยอยู่ บ้านนาฮี ตำบลนาหมูน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

บ้านเสายองหินเป็นมากกว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพราะยังสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชุมชนด่านซ้าย การสูญเสียบ้านเสายองหินไม่เพียงกระทบต่อสภาพกายภาพของ

พื้นที่ แต่ยังส่งผลต่อความต่อเนื่องของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หากไม่รีบดำเนินการอนุรักษ์ อาจทำให้มรดกทางวัฒนธรรมนี้หายไปในเวลา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการล่มสลายหรือการคงอยู่ของบ้านเสายองหิน

บ้านเสายองหิน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญา สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมของอำเภอด่านซ้าย กำลังเผชิญกับทั้งปัจจัยที่จะช่วยในการอนุรักษ์และทั้งปัจจัยที่จะเร่งให้เกิดการล่มสลาย โดยแบ่งปัจจัยเหล่านี้ออกเป็นทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกได้ ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการล่มสลายของบ้านเสายองหิน

1.1 การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ความสะดวกสบายที่แตกต่าง คนรุ่นใหม่มีความต้องการที่อยู่อาศัยที่สะดวกสบายและทันสมัยมากขึ้น เช่น บ้านปูนที่มีระบบน้ำและไฟฟ้าครบครัน ทำให้บ้านเสายองหินถูกมองว่าเป็นโครงสร้างที่ล้าสมัย วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้พื้นที่ได้ทุนบ้านซึ่งเป็นจุดเด่นของบ้านเสายองหินถูกละเลย บ้านสมัยใหม่ไม่นิยมมีพื้นที่ได้ทุนบ้านเหมือนสมัยก่อน

1.2 การขาดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่างฝีมือที่ลดลง ช่างผู้เชี่ยวชาญในการสร้างเสายองหินเริ่มลดจำนวนลง เนื่องจากไม่มีคนรุ่นใหม่ที่มีใจเรียนรู้ทักษะนี้ต้นทุนและเวลาในการสร้างบ้านเสายองหินต้องใช้เวลานานมีต้นทุนสูงเมื่อเทียบกับบ้านปูน จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีการสร้างบ้านที่ง่ายกว่า

1.3 ผลกระทบจากเศรษฐกิจและการพัฒนาเมือง ความกดดันจากการขยายตัวของเมือง การพัฒนาพื้นที่ในเชิงพาณิชย์และการขยายตัวของเมือง ทำให้บ้านเสายองหินถูกแทนที่ด้วยโครงสร้างสมัยใหม่ การขาดแหล่งทุนสนับสนุน การอนุรักษ์และฟื้นฟูบ้านเสายองหินมักไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญจากภาครัฐ

2. ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการคงอยู่ของบ้านเสายองหิน

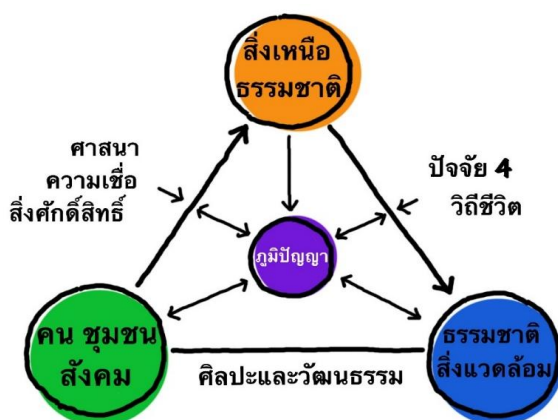
2.1 ความสำคัญทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ความเชื่อที่ยังคงอยู่บ้านเสายองหินยังคงมีบทบาทในพิธีกรรมทางจิตวิญญาณบางประการ เช่น การบูชาผีบ้านผีเรือน ซึ่งยังคงมีผู้สูงอายุในชุมชนปฏิบัติอยู่ การเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์ชุมชน บ้านเสายองหินเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ท้องถิ่นในด้านซ้าย ทำให้คนบางกลุ่มยังคงเห็นคุณค่าและพยายามอนุรักษ์

2.2 การสนับสนุนจากภายนอก การส่งเสริมการอนุรักษ์จากภาครัฐและองค์กร การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ เช่น การขึ้นทะเบียนบ้านเสายองหินเป็นโบราณสถานหรือการให้เงินสนับสนุนเพื่อฟื้นฟูบ้านเสายองหิน ช่วยกระตุ้นให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์และการใช้บ้านเสายองหินเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำบ้านเสายองหินมาเป็นจุดเด่นในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

2.3 การฟื้นฟูความรู้และทักษะท้องถิ่น การศึกษาและการถ่ายทอดภูมิปัญญา การจัดกิจกรรมอบรม หรือการทำเวิร์กช็อปเกี่ยวกับการสร้างเสายองหิน การพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนท้องถิ่นเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ และการร่วมมือระหว่างชุมชนทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของบ้านเสายองหิน การฟื้นฟูอาจทำได้โดยการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งโครงการอนุรักษ์ เช่น การฟื้นฟูบ้านตัวอย่าง

แนวคิดการจัดการทางภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ที่มีความหมายเดียวกันกับองค์ความรู้พื้นบ้าน (Keyes, 1989 อ้างใน ชยันต์ วรรณะภูมิ, 2540:8-11) ได้ให้ความหมายของความรู้พื้นบ้านว่า คือ ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมาโดยชาวบ้านมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมาย เช่นเดียวกับ ความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้ พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไรจะต้องวัดกันที่ว่า สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ในลักษณะของภูมิปัญญา (ดัดแปลงจาก เทียน ทองแก้ว, ม.ป.ป.)

แนวคิดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาและส่งต่อให้คงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม สามารถแบ่งออกเป็น 4 แนวทางสำคัญ ได้แก่

1. การบูรณาการภูมิปัญญาเข้ากับระบบปัจจุบัน ทั้งในด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ ในภาคการศึกษาให้มีการเสนอให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรถูกบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างความตระหนักรู้แก่เยาวชนเกี่ยวกับรากเหง้าและองค์ความรู้ของชุมชน

ตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางทำงานของ ชยันต์ (2540) ซึ่งให้เห็นว่า“ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือระบบความรู้ที่ผูกพันกับชีวิตและการดำรงอยู่ของชุมชน ดังนั้นการส่งต่อจะต้องผูกกับพื้นที่ทางสังคมที่คนรุ่นใหม่มิ่บทบาทอยู่”

ในด้านเศรษฐกิจ แนวคิดการแปลงภูมิปัญญาให้เป็นผลิตภัณฑ์หรือบริการร่วมสมัย สอดคล้องกับแนวคิดของ เพิ่มศักดิ์ (2546) ที่ระบุว่า การต่อยอดภูมิปัญญาจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อ “ชุมชนสามารถปรับตัวโดยสร้างมูลค่าใหม่จากทุนทางวัฒนธรรมโดยไม่สูญเสียตัวตนดั้งเดิม” เช่น การพัฒนาหัตถกรรมพื้นถิ่นให้ร่วมสมัย หรือการใช้เทคโนโลยีช่วยเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน

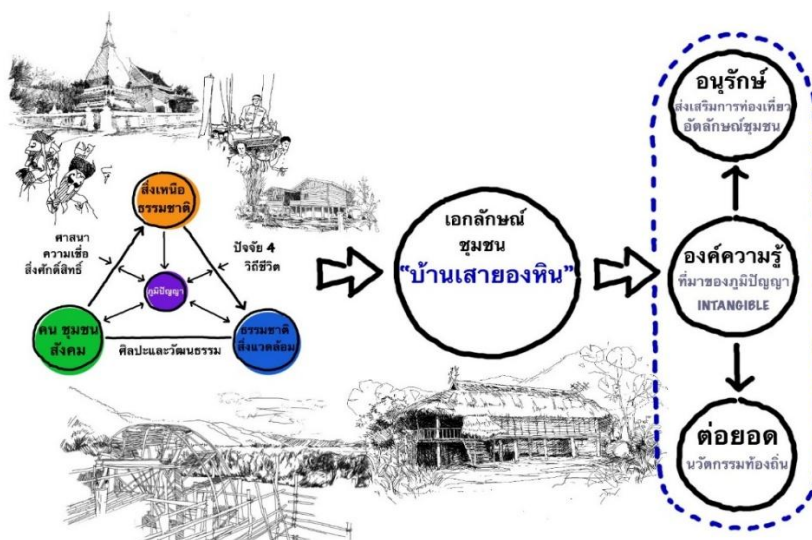
2. การสร้างพื้นที่และระบบส่งต่อความรู้ การสร้างพื้นที่ความรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์มีชีวิต การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบที่เข้าถึงง่าย ให้คนได้สัมผัสและทดลองใช้ภูมิปัญญาด้วยตนเองเป็นการส่งต่อความรู้ที่เหมาะสมกับคนรุ่นใหม่ จัดเวิร์กช็อปหรือโครงการที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นใหม่ ถือเป็นการจัดกิจกรรมข้ามรุ่นและ การสร้างฐานข้อมูลออนไลน์หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ ที่เก็บรวบรวมความรู้สามารถทำให้การเข้าถึงง่ายขึ้น

นอกจากนี้ แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับมุมมองของ UNESCO (2003) ที่ระบุว่าการ อารักขาภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยทั้งการสืบทอดเชิงการศึกษา การสนับสนุนจากระบบ เศรษฐกิจร่วมสมัย และพื้นที่ให้ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาของตนในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ทำให้ภูมิปัญญาไม่ถูกกลืนหายไปจากแรงกดดันของสังคมสมัยใหม่ และในด้านการปกครอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาในแผนพัฒนาชุมชน เช่น การอนุรักษ์ การก่อสร้างแบบดั้งเดิมในการพัฒนาเมืองหรือการวางโซนนิ่งเมืองเพื่อการอนุรักษ์เมืองแบบดั้งเดิม เอาไว้

3. การปรับตัวของภูมิปัญญาให้ทันสมัย คือ การนำแนวคิดดั้งเดิมมาปรับใช้กับ เทคโนโลยี เช่น การสร้างอาคารโดยใช้หลักกระบายอากาศแบบโบราณร่วมกับวัสดุสมัยใหม่ เปรียบเสมือนเป็นนวัตกรรมจากภูมิปัญญา (คณกร สว่างเจริญ, 2566) การเล่าเรื่อง (Storytelling) การทำสารคดี วรรณกรรมหรือคอนเทนต์ออนไลน์ที่นำเสนอเรื่องราวของภูมิปัญญาให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่และการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับกระแสโลก เช่น การพัฒนาอาหารพื้นบ้านให้เป็นสินค้าสุขภาพที่ ตรงกับแนวโน้มของตลาดก็ถือว่าการปรับตัวของภูมิปัญญาให้เข้ากับยุคสมัยได้

4. การสร้างนโยบายและแรงจูงใจทางสังคม การออกกฎหมายหรือมาตรการสนับสนุน เช่น กฎหมายคุ้มครองสิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่น ป้องกันการถูกนำไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตช่วยในการ รักษาภูมิปัญญาให้อยู่คู่กับเจ้าของภูมิปัญญาได้และการให้รางวัลเชิดชูบุคคลที่อนุรักษ์ภูมิปัญญา กระตุ้นให้สังคมเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาผ่านสื่อ ทำให้บุคคลเห็นความสำคัญกับภูมิปัญญา

ด้วยเช่นเดียวกันและการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์คือ การสนับสนุนให้ภูมิปัญญากลายเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ในลักษณะของภูมิปัญญาสู่การอนุรักษ์และต่อยอดโดยองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา

บทสรุป

การอนุรักษ์บ้านเสายองหินไม่ควรเป็นการดูแลรักษาเพียงแค่สิ่งที่มองเห็น เช่น โครงสร้างทางกายภาพหรือรูปแบบดั้งเดิมของตัวบ้านเท่านั้น หากแต่ควรมองลึกไปถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานของการสร้างบ้านเสายองหิน ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่าน วิถีชีวิต ความเชื่อ และบริบทสิ่งแวดล้อมของผู้คนลุ่มน้ำหมัน การอนุรักษ์จึงต้องผสมผสานการเรียนรู้จากฐานสู่รุ่นควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีและนโยบายที่สนับสนุน เพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถต่อยอดสู่ “นวัตกรรมท้องถิ่น” ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตร่วมสมัยได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมสมัย ภูมิปัญญาบ้านเสายองหินถูกการเน้นอนุรักษ์เพียงเปลือกนอก การมองวัฒนธรรมเป็นเพียงวัตถุจัดแสดง หรือการตีความใหม่ตามรสนิยมของผู้มาเยือนมากกว่าผู้คนในชุมชน การบังคับดังกล่าวอาจทำให้ความหมายดั้งเดิม เช่น เหตุผลทางสิ่งแวดล้อม ระบบความเชื่อ ระบบการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และวิถีคิดของบรรพชนค่อย ๆ เลือนหายไป จนเหลือเพียง “ภาพแทน” ของวัฒนธรรม ไม่ใช่วัฒนธรรมในความหมายแท้จริง

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์ที่เข้าใจทั้งตัวบ้านและภูมิปัญญาที่อยู่เบื้องหลัง พร้อมทั้งปลดปล่อยการบดบังทางวัฒนธรรม จึงเป็นแนวทางที่ทำให้บ้านสายองหินไม่กลายเป็นเพียงซากภูมิทัศน์วัฒนธรรม แต่ยังคงเป็น “มรดกที่มีชีวิต” ที่สามารถส่งเสริมอัตลักษณ์ สร้างเศรษฐกิจชุมชน และมีบทบาทในสังคมร่วมสมัยของชุมชนลุ่มน้ำหมันได้อย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา ปานศรี. (2559). บ้านสายองหิน: ภูมิปัญญาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนด่านซ้าย. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- คณกร สว่างเจริญ, ลักษณะ เกยุราพันธ์, & พงษ์พันธ์ นารีน้อย. (2566). รูปแบบนวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในจังหวัดนครนายก. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(10), 663–680.
- จันทิย์ วงศ์คำ. (2544). พัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นกะเลิง: กรณีศึกษา บ้านหนองโนนสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์. (2546). พระธาตุศรีสองรัก: ตำนาน ประวัติศาสตร์ และความเชื่อของผู้คนลุ่มน้ำหมัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชัยนต์ วรรณะภูมิ. (2540). ความรู้พื้นบ้านกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ณัฐดี สัตนันท์. (2561). พื้นที่ไถ่ถอนบ้านเรือนไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย: การเปลี่ยนผ่านสู่พื้นที่ใช้สอยหลัก. *วารสารคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 17(1), 45–66.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2546). ทูทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิชาย พันธุ์โพธิ์. (2553). การปรับตัวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทยในสังคมสมัยใหม่. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีระ อินพันทัง. (2554). การอนุรักษ์เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นในประเทศไทย. *วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์*, 17(66), 15–28.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2548). สยามประเทศไทย: ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ส่งศักดิ์ อ่อนสุวรรณ. (2562). เรือนพื้นถิ่นชุมชนผุ้ไก่ไข่ ตำบลหินฮาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. งานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต.

พระพุทธศาสนากับหลักสิทธิมนุษยชน
BUDDHISM AND HUMAN RIGHTS PRINCIPLES

¹พระมหาสุริยัน อุตฺตโร (บึงทะเล), ²นคร จันทรราช และ ³พูลศักดิ์ หอมสมบัติ

¹Phramaha Suriyan Uttaro (Bungthale), ²Nakhon Jantharach

And ³Poolsak Homsombat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹suriyanbungthale@gmail.com, ²Nakhonsingh@hotmail.com,

³poolsak.mcu@gmail.com

Received: March 7, 2026; **Revised:** April 10, 2026; **Accepted:** April 12, 2026

บทคัดย่อ

สิทธิมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานที่ชี้ถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันทุกคนพึงได้รับการเคารพและคุ้มครองอย่างเสมอภาคในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างด้านเพศ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา หรือสถานภาพใด ๆ ก็ตาม แนวคิดดังกล่าวแม้จะได้รับการสถาปนาอย่างชัดเจนในสังคมโลกยุคใหม่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานทางความคิดที่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ผ่านหลักธรรมคำสอนที่มุ่งเน้นความเสมอภาค การไม่เบียดเบียน และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลักธรรมสำคัญที่สะท้อนแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน เช่น ศีล 5 ซึ่งเป็นข้อบัญญัติขั้นพื้นฐานในการเคารพสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้อื่น, หลักธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้เพียงมุ่งหมายต่อความหลุดพ้นทางจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, สิทธิมนุษยชน

¹อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเอกสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

Human rights are the basic principles indicating the values and dignities of humanities that all human beings in society should be equally respected and protected regardless of sex, race, language, religion, or other status. Even though the mentioned concept has been significantly established in the modern world, Buddhism had the foundation of thought in consistence with human rights since the time of the Buddha through teaching Dhamma principles focusing on equality, non-oppression, and peaceful co-existence. The Dhamma principles that reflect the thoughts on human rights include, for example, the Five Precepts as the basic provisions in respecting the rights of individuals in life and property. These Dhamma principles demonstrate that Buddhism does not only focus on spiritual liberation but also organizes an orderliness in social relations that truly respect the rights and dignities of human beings.

Keywords: Buddhism, Human Rights

บทนำ

สิทธิมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานที่ชี้ถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันทุกคนพึงได้รับการเคารพและคุ้มครองอย่างเสมอภาคในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างด้านเพศ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนาหรือสถานภาพใดๆ ก็ตาม แนวคิดดังกล่าวแม้จะได้รับการสถาปนาอย่างชัดเจนในสังคมโลกยุคใหม่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานทางความคิดที่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ผ่านหลักธรรมคำสอนที่มุ่งเน้นความเสมอภาค การไม่เบียดเบียน และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

หลักธรรมสำคัญที่สะท้อนแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน เช่น ศีล 5 ซึ่งเป็นข้อบัญญัติขั้นพื้นฐานในการเคารพสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้อื่น, หลักธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้เพียงมุ่งหมายต่อความหลุดพ้นทางจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ดังนั้น การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจรากฐานทางศีลธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนา

กับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล อีกทั้งยังช่วยให้เห็นคุณค่าของพระธรรมคำสอนในฐานะแนวทางในการสร้างสังคมที่สงบสุข ยุติธรรมและเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์อย่างยั่งยืน

หลักธรรมที่สัมพันธ์กับสิทธิมนุษยชน

1. เบญจศีล

เบญจศีล หมายถึง การปฏิบัติด้วยการสำรวม ระวังทางกายและทางวาจาของตนให้เรียบร้อยดีงาม เป็นปกติ ศีลจึงมีความสำคัญมากในสังคมมนุษย์ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม กล่าวคือ ในด้านส่วนตัว ศีลเป็นพื้นฐานของสมาธิ ความตั้งมั่นแห่งจิตใจ สมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญา ปัญญาเป็นพื้นฐานของความรู้ที่สามารถพาให้บรรลุผลสูงสุดในทางพุทธปรัชญา เถรวาทได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ที.ปา.11/228/172.) ฉะนั้น ศีล ก็คือพระวินัยหรือกฎหมาย อันเป็นแกนหลักของความบริสุทธิ์ ศีลเป็นหลักธรรมสำคัญและจำเป็นที่มนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติตาม

ประเภทของเบญจศีล ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีดังนี้

1) ปาณาติปาตา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากการทำชีวิตของสัตว์อื่นให้ตกลงไปไม่เบียดเบียนทำร้ายชีวิตร่างกายของผู้อื่นหรือแม้แต่ชีวิตของตนเอง

2) อทินนาทานา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากการลักขโมย โดยอาการวิธีการต่าง ๆ เช่น การลักขโมย การยักยอก ฉ้อฉล เป็นต้น

3) กาเมสุ มิจฉาราวา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจของคนอื่น

4) มุสาวาทา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อนี้มีไว้เพื่อประกันคุณภาพของผู้คนในสังคม ให้มีความจริงใจต่อกัน มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ไม่พูดเท็จด้วยหวังผลทางด้านวัตถุหรือชื่อเสียง เป็นต้น

5) สุราเมรัยมัชฌิมาทฏฐาณา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากการดื่มสุราเมรัยรวมทั้งสิ่งเสพติดทุกชนิด เพราะล่วงละเมิดแล้วสามารถทำให้ผู้ดื่มหรือเสพแล้วมีอาการเมาเสียสติมีอารมณ์ขุ่นมัว ทุรร้าย ทำในสิ่งที่ไม่ควรทำได้ เช่น เกิดภาพหลอนแล้วก็สามารถทำร้ายร่างกายคนอื่นจนถึงแก่ชีวิตได้ ลักขโมยสิ่งของได้ ข่มขืนกระทำชำเราหญิงสาวหรือภรรยาของผู้อื่นได้ และพูดปดได้ แม้ว่าในเวลาปกติเขาจะเป็นคนดีเพียงใดก็ตาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ที.ปา. 11/682/196.)

จุดมุ่งหมายของศีลในพุทธปรัชญาเถรวาทมีมากมายหลายประการด้วยกันแต่สามารถพิจารณาได้จากอานิสงส์ของการมีศีลซึ่งมีอยู่ 5 ประการ ได้แก่

- 1) ย่อมประสบโชคทรัพย์เป็นอันมาก
- 2) ชื่อเสียงย่อมฟังขจรไป
- 3) จะเข้าไปสู่สมาคม ที่ประชุมใดๆ ก็มีความกล้าหาญ ไม่สะทกสะท้าน
- 4) เมื่อถึงเวลาตาย ก็ตายอย่างมีสติ ไม่หลงตาย
- 5) เมื่อตายไปแล้ว ก็ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ประโยชน์หรืออานิสงส์ของศีลนี้เมื่อพิจารณาดีๆ แล้ว ก็ทราบได้ว่าสภาพจิตที่ไม่คิดล่วงละเมิด ฝ่าฝืนและเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่นนั้นแหละ คือ ตัวศีล ซึ่งได้แก่ สภาพจิตที่เป็นปกติ ไม่ถูกกิเลส คือ เครื่องเศร้าหมอง อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง เข้าครอบงำ เมื่อจิตเป็นปกติดีแล้ว ก็ย่อมไม่ทำความชั่วทั้งทางกายและทางวาจา

สรุปได้ว่า ศีล คือ ปกติวิสัยของมนุษย์ที่ละเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยแท้จริงแล้วการรักษาเบญจศีล ก็คือ การควบคุมกายและวาจา มิให้ล่วงละเมิดปกติวิสัยของตนไม่เกิดการเบียดเบียนต่อผู้อื่น เพื่อให้สมาชิกในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขสงบร่มเย็นความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับเบญจศีล ในพุทธปรัชญาเถรวาท ในด้านต่างๆ

2. หลักแห่งกรรม

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้ต้องรับมรดกแห่งกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นเองย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวบ้าง ให้ดีบ้าง” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 :164) จากพุทธพจน์ข้างต้น อธิบายได้ว่า

1) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเองนั้น ได้แก่ ตนเองเป็นเจ้าของแห่งกรรมที่ตนได้กระทำ ของอย่างอื่น เช่นเงินทอง ทรัพย์สมบัติภายนอก เราเพียงอาศัยใช้ชั่วคราว เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นหาได้ติดตัวไปได้ไม่ มีแต่กรรมดีกรรมชั่วเท่านั้นที่จะติดตามไปทุกแห่งทุกชาติ ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไร สมบัติของมนุษย์จริงๆ คือ กรรมดีกรรมชั่วที่ตนทำ หาใช่ทรัพย์สมบัติภายนอกไม่ มรดกอย่างอื่น เช่นมรดกในทรัพย์สินที่คนอื่นเขาจะมอบให้ก็เป็นของไม่แน่นอน แต่กรรมที่ตนทำแล้ว ตนต้องได้รับ มันเป็นมรดกของผู้กระทำอย่างแน่นอน

2) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นแดนเกิด หรือเกิดมาเพราะกรรม ได้แก่ คนเราเกิดมาเพราะยังมีกรรมอยู่ คือ ยังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบาก คือ ผลของกรรม ผลของกรรมนั้นย่อมส่งวิญญาณให้ไปเกิดในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่กรรม วิญญาณนั้นย่อมปฏิสนธิในที่ที่เหมาะสมแก่กรรมของตน คนไม่มีกรรมแล้วเช่นพระอรหันต์ย่อมไม่เกิดอีก

3) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้องนั้น ได้แก่ พี่น้องโดยสาโลหิตของเรา อาจช่วยเราได้บ้าง ช่วยไม่ได้บ้าง เป็นมิตรกันบ้าง เป็นศัตรูกันบ้าง ช่วยเหลือกันบ้าง แต่พวกพ้อง

เผ่าพันธุ์ที่อยู่กับเรตลอดเวลา คอยคุ้มครองรักษาเราอยู่ตลอดเวลาทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น คอยช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองจริงๆ คือ กรรมของตนเอง

4) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยนั้น หมายความว่าที่พึ่งอย่างอื่นให้บุคคลพักพิงได้เพียงชั่วคราว แต่กรรมของตนนั้นเป็นที่พึ่งได้ตลอดชีวิต เป็นที่พึ่งได้ทุกๆ ชาติ

ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ากรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) ที่ทำไว้ในอดีตนั้นมิได้สูญหายไปไหน กรรมทั้งหมดจิตเป็นผู้รับเก็บสะสมไว้จะคอยให้โอกาสสนองให้ได้รับผลตามกำลังของกรรมนั้นๆ กรรมที่เก็บสะสมไว้นั้น ให้ผลข้ามภพข้ามชาติ ในสัตว์บุคคลที่เกิดในกามาวจรภูมิ ซึ่งรวมทั้งมนุษย์นั้น ปฏิสนธิจิตซึ่งประกอบพร้อมด้วยอดีตกรรมและอวิชชาจะทำหน้าที่ในการต่อภพต่อชาติ ปฏิสนธิมี 4 ประการ คือ “อปายปฏิสนธิ การสุคติ ปฏิสนธิ กามสุคติ ปฏิสนธิ รูปาวจรปฏิสนธิและอรุปาวจรปฏิสนธิ ดังพระบาลีว่า อปายปฏิสนธิ กามสุคติปฏิสนธิ รูปาวจรปฏิสนธิ อรูปาวจรปฏิสนธิ เจติ จตฺตพฺพิธา ปฏิสนฺธิ นาม” (พระสิริธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2546 :218-231)

สรุปว่า สำหรับบุคคลที่สร้างกุศลกรรมในอดีตไว้มาก ปฏิสนธิจิตที่นำเกิดจะเป็นมหาวีบากจิต 8 ดวง ซึ่งมหาวีบากจิตนี้เป็นปฏิสนธิจิต ภาวปัจจัย จิตจิตของมนุษย์ที่มีกุศลจิตที่มีกำลังมาก บุคคลที่เป็นพวกอิตถิภคโตพยัญชนกนั้น มีรูปร่างสัญญาณลักษณะอาการเป็นหญิงตลอดจนอวัยวะเพศก็เป็นเพศหญิงอย่างธรรมดา ต่อเมื่อเวลาที่มีความพอใจในหญิงอื่นๆ เกิดขึ้นแล้ว จิตใจที่เป็นหญิงอยู่ก่อนนั้นก็หายไป เปลี่ยนสภาพเป็นจิตใจของผู้ชายขึ้นมาแทน และในเวลาเดียวกันนั้น อวัยวะเพศชายก็ปรากฏขึ้น อวัยวะเพศหญิงก็หายไป สามารถผสมสุกับหญิงนั้นได้

เนื่องจากคำสอนในพระพุทธศาสนาจะเน้นที่กรรม คือ การกระทำ การปฏิบัติ การประพฤติมากกว่า ไม่ได้เน้นที่เชื้อชาติหรือตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือโคตรของผู้คน คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ว่าในอดีต ในปัจจุบัน หรือในอนาคตจะทรงเน้นในเรื่องเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยย่อ 3 ประการ ได้แก่

- 1) สัพพปาปสฺส อภินิ โข ไม่ทำความชั่วทั้งปวง
- 2) กุสลสฺสุปสมปทา ให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดีงาม
- 3) สจิตตปริโยทปนํ ฝึกฝนจิตใจของตนให้ผ่องใส³⁴

คำสอนโดยย่อนั้นหมายความว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยมีได้หมายเอาเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์เดียวหรือองค์ใดองค์หนึ่ง แต่หมายเอาทุกพระองค์ทั้งหมด คำสอนของพระองค์เป็นกรรมวาตะ เป็นกิริยาวาตะ และเป็นวิริยาวาตะ หรือเป็นกรรมวาที่และวิริยาที่ อันหมายถึง พระพุทธศาสนาสอนเน้นในเรื่องการกระทำ สอนหลักกรรม สอนว่าความเพียรพยายามที่ประกอบหรือประพฤติย่อมมีผลจริง จะทำอะไรให้ทำด้วยความเพียรพยายามอย่างแท้จริง อย่าทำ

อะไรเหล่านี้แหละ เมื่อทำด้วยความเพียรพยายามเช่นนี้เรียกว่าวิริยวาตะ ดังนั้น คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญในเรื่องของการกระทำจริงๆ เมื่อทำแล้วก็ถือว่าได้ทำไปแล้วและให้ความสำคัญในเรื่องความเพียรพยายาม ไม่ใช่สอนให้ศาสนิกชนหยุดนิ่งอยู่เฉยๆ ไม่ได้สอนให้ศาสนิกชนมีเพียงศรัทธาความเชื่อหรือไม่ได้สอนหลักการบูชาอันวอน บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ มากไปกว่าการสอนให้ประพฤติปฏิบัติเอาเอง

หลักกรรมนั้นเป็นหลักที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะว่าการกระทำใดๆ จะมากหรือน้อย ผลที่เกิดจากการกระทำ กรรมนั้นหาไร้ผลไม่ กรรมกับผลของการกระทำจึงมีความสัมพันธ์กันแยกไม่ออกและมีความแนบแน่น โดยถือว่า ผลของกรรมดีกรรมชั่ว ก็เกิดจากผู้กระทำกรรมนั้น ถ้าผู้กระทำกรรมหนักผลที่จะได้รับต้องหนักด้วย และพระพุทธศาสนาเถรวาทยังมีทรรคนะอีกว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎที่เป็นจริงในตัวเองทั้งในอดีตและอนาคตตามเงื่อนไข หรือตามประเภทของกรรมที่บุคคลได้กระทำไปแล้ว ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้นผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ส.ส. (ไทย) 15/903/274.)

ทำดีได้ดีนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่แล้วแน่นอน เป็นผลดีตามกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งผู้ทำจะได้รับผลทันทีที่ทำนั้นแล้ว ถ้าทำดีจิตใจจะผ่องใสเบิกบาน มีใจเป็นกุศล ถ้าทำชั่ว จะได้ผลตรงกันข้าม ส่วนทำดีจะได้ดีทางสังคมหรือไม่นั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ถ้าสังคมนั้นเป็นสังคมที่เป็นธรรม คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ถ้าสังคมนั้นเป็นสังคมที่เป็นอธรรม คนทำดีย่อมได้ชั่ว และคนทำชั่วอาจได้ดี พุทธศาสนาเถรวาทจึงมีหลักคำสอนให้รู้จักพึ่งตนเองในการประกอบคุณงามความดีในการยกระดับแห่งชีวิตของตนให้สูงขึ้น คำสอนข้อนี้เป็นเหตุให้เกิดหลักเรื่องทำดีได้ดีและทำชั่วได้ชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม (Law of Karma) (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541:162)

สรุปว่าแนวคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่ามนุษย์มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยกรรมและการให้ผลกรรม คือ ถือ ว่าใครทำกรรมใดลงไป ไม่ว่าดีหรือชั่ว ผู้อื่นเห็นหรือไม่เห็น เขาผู้นั้นจะต้องได้รับผลกรรมนั้นตอบสนองอย่างสม่าเสมอกันไม่ช้าก็เร็ว แม้จะว่ามนุษย์แต่ละคนจะมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่พุทธศาสนาถือโดย หลักการพื้นฐาน มนุษย์เกิดมา มีความเสมอภาคกัน แต่ที่ดูเสมือนว่าไม่เสมอภาคกันเป็นเพราะ “กรรม” อันเป็นการกระทำของมนุษย์เองมีความเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชนอย่างมาก เพราะมนุษย์ได้รับสิทธิตามที่ตนเองเป็นผู้กระทำ จะอยู่ในฝ่ายดี(กุศล)หรือฝ่ายชั่ว(อกุศล) เท่านั้นเอง ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา มนุษย์จึงได้สิทธิเหล่านี้มาตั้งแต่เกิด การเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมก็คือ การส่งเสริมให้มนุษย์ตระหนักว่า เรามีสิทธิของเราอยู่แล้ว เรายึดหวงแหนสิทธิของเราเพียงใด คนอื่นก็ย่อมหวงแหนสิทธิของเขาเพียงนั้น

3. หลักประโยชน์ 3

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายและสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ การแก้ไขปัญหาชีวิต และการลงมือทำจริงๆ ไม่ทรงสนับสนุนการพยายามเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญา 41 ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทถือเอาความสำเร็จอันก่อให้เกิดเป็นความสุขกายใจ ด้วยการลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับสูงครอบคลุมประโยชน์ 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่

1) ภูมิธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน

2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในอนาคต

3) ปรมาตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 :85) ประโยชน์ทั้ง 3 ข้างต้นนี้ถือเป็นขอบเขต เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสรุปลงเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) สั่งสอนเพื่อให้รู้ (อภิปัญญาธรรมเทศนา) หมายความว่า เรื่องใดที่ไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอน พระองค์ก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนเฉพาะเรื่องเท่าที่จำเป็นสำหรับชีวิตเท่านั้น

(2) สั่งสอนอย่างมีเหตุมีผล (สนิทานธรรมเทศนา) หมายความว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรองตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ยากเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป

(3) สั่งสอนเพื่อให้รู้เข้าใจ และมีเหตุผล (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) หมายความว่า ผู้ฟังสามารถได้รับผลแห่งการฟัง การปฏิบัติตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนเป็นที่ตั้ง ไม่ต้องรอใครมาหยิบยื่นให้ เพราะปฏิบัติเหตุและได้ผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องรอไปถึงชาติหน้า

หลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทนี้มีขอบเขตเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับเรื่องทัศนคติของชีวิตมนุษย์ หลักธรรมชาตินมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องหลักกรรม หลักไตรลักษณ์ สังสารวัฏ เป็นต้นและไม่จำกัดเฉพาะมนุษย์ แต่รวมไปถึงสัตว์ดิรัจฉานด้วย พระพุทธศาสนาเถรวาทยืนยันถึงความจริงแท้บนรากฐานเดียวกันภายใต้กฎเกณฑ์ที่แน่นอนเดียวกัน ดังนั้น หลักกรรมดี กรรมชั่ว จึงมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนทั้งคนและสัตว์ แสดงให้เห็นถึงความเป็นสากลของพระธรรมคำสอนซึ่งมีขอบข่ายครอบคลุมทั้งชีวิตมนุษย์และสัตว์ ลักษณะของขอบเขตจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นดังกล่าวนี้ สามารถพิจารณาเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท

สรุปว่า ประโยชน์ 3 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ มีขอบเขตที่ชัดเจนที่ทำให้มนุษย์มีเป้าหมาย มองประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ใน 3 เวลา คือ ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุด

ทั้งในด้านการกระทำ ผลของการกระทำ มีความเสมอภาคต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ใครทำอะไร ก็ย่อมได้รับผลอย่างนั้น

หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

ผู้วิจัยได้ศึกษา หลักธรรม (หลักคิด) ส่งเสริมสิทธิสิทธิมนุษยชน ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่หลักคำสอน ตามหลักฐานพระไตรปิฎก ถ้าพิจารณาโดย “ถ้อยคำ”(wording) จะพบว่า พระองค์ทรงมิได้ทรงใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน”(Huma Rights) แต่อย่างใด แต่ถ้าจะพิจารณาโดยเนื้อหาสาระ พระองค์ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์ในแง่ต่างๆมากมาย เช่น สอนว่าแม้มนุษย์แต่ละคนจะเกิดมาต่างชั้นวรรณะ แต่ถ้าทำดีก็ได้ดีชั่วว่าเป็นคนดีเสมอกัน ถ้าทำชั่วก็ทำชั่วเสมอกัน พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักธรรมในแง่สิทธิมนุษยชนดังนี้

1. อริยมรรคมีองค์ 8

อันที่จริงหลักคำสอนเรื่อง “อริยมรรคมีองค์ 8” ตามหลักคำสอนดังกล่าวมีใจความโดยสรุปว่า การที่บุคคลจะหลุดพ้นจากทุกข์ได้จะต้องปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 คือ

- 1) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ คือ ความเห็นถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น
- 2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริออกจากกาม ดำริไม่พยายาบาท ดำริไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 3) สัมมาวาจา เจอברจาชอบ คือ เจรจาแต่ในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยเว้นจากวจีทุจริต
- 4) สัมมากัมมันตะ การกระทำ คือ การกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง กระทำแล้วไม่นำทุกข์มาให้ และช่วยขัดเกลากิเลสให้เบาบางลงและเว้นจากกายทุจริตทั้งปวง
- 5) สัมมาอาชีวะ การดำรงชอบ คือการดำรงชีวิตในแนวทางถูกต้อง ประกอบอาชีพสุจริตทั้งปวง
- 6) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ คือ ความเพียรที่ถูกต้อง ได้แก่เพียรระวังมิให้บาปอกุศลเกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลให้เกิด เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นมิให้เสื่อม
- 7) สัมมาสติ ความระลึกชอบ คือ ระลึกแต่ในสิ่งที่ถูกต้อง โดยตั้งสติกำหนดรู้เท่าทันเรื่องของกาย เรื่องของเวทนา เรื่องของจิต และเรื่องของธรรม
- 8) สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ คือ ความตั้งมั่นในสิ่งที่ถูกต้องเพื่อให้จิตสงบและประณีต

จากหลักคำสอนดังกล่าวนี้เป็นการฝึกฝนให้มนุษย์แต่ละคนเป็นผู้รู้ชอบเห็นชอบว่า อะไรคือทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ ให้รู้ในหลักไตรลักษณ์ว่าทุกสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง เมื่อมีความเห็นชอบดังนี้ก็จะได้มีดำริที่ถูกต้องคือ ดำริที่ปลอดจากความโลภ ความเคียดแค้นชิงชัง และพยาบาท ปองร้ายผู้อื่น ในทวารจากก็ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบคายและไม่พูดเพ้อเจ้อ ในทางกายก็ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์และไม่ประพฤติดินในกาม ในด้านการประกอบอาชีพก็ไม่เลี้ยงชีพโดยวิธีที่เบียดเบียนชีวิตอื่นให้เดือดร้อนลำบาก ในองค์แห่งสัมมาวายามะ ก็เพียรป้องกันบาป ละเว้นลาภ สร้างความดี และเพียรรักษาความดีนั้นให้คงอยู่ต่อไป ในองค์แห่งสัมมาสติและสัมมาสมาธิ ก็ช่วยฝึกจิตให้สงบตั้งมั่น นุ่มนวลควรแก่งาน ไม่ฟุ้งซ่าน บริสุทธ์ ผ่องใส และสงบเย็นอยู่เสมอ ถ้าเมื่อใดที่บุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 นี้ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ นอกจากจะช่วยให้ถึงซึ่งความดับทุกข์แล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการ “รักษาดนเอง” ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีก่อน แล้วจะช่วย “รักษาผู้อื่น” ให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วย หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือการไม่เมิดสิทธิมนุษยชนของเพื่อนมนุษย์อื่นตามความหมายของสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล

2. คิหิวินัย

คิหิวินัย หมายถึง วินัยสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน หรือศีลธรรมสำหรับชาวบ้านทั่วไป ดังที่ทรงสั่งสอนไว้ใน สังคาลกสูตร⁴⁵ โดยที่พุทธศาสนาสอนว่าคิหิวินัย เป็น ศีลธรรมเพื่อเสริมความดีงามให้แก่ชีวิตและสังคม ถ้าเมื่อใดที่ผู้ครองเรือนทั้งหลายต่างปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นนอกจากจะไม่เป็นการเบียดเบียนสิทธิของเพื่อนมนุษย์อื่น แล้วยังเป็นการช่วยรักษาสีทธิให้แก่กันและกันอีกด้วย ดังพอจะยกตัวอย่างมาให้ดูดังนี้

1) การประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์โดยปราศจากอคติลำเอียง : อุดมการณ์ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนที่สำคัญประการหนึ่งคือ มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกันอย่างยุติธรรมเสมอภาคเท่าเทียมกัน และถ้าพิจารณาให้ลึกเข้าไปโครงสร้างทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม จะเห็นได้ว่า คำว่ายุติธรรม เสมอภาค เท่าเทียมกัน ในส่วนของพระพุทธศาสนาจะเน้นความยุติธรรมในแง่ของการต่อสู้แข่งขันที่เกิดจากเงื่อนไขปัจจัย ภายนอก ตัวมนุษย์ หากแต่จะมุ่งเน้นเงื่อนไข ภายในตน ที่จะไม่ปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยลำเอียง ดังคำสอนเรื่อง อคติ 4 ที่ว่าไม่พึง ลำเอียงเพราะความรักชอบ (ฉันทาคติ) และลำเอียงเพราะความโกรธแค้นชิงชัง (โทสาคติ) ลำเอียงเพราะความเขลา (โมโหคติ) และลำเอียงเพราะความกลัว (ภยาคติ) ฉะนั้น ถ้าเมื่อใดที่เราไม่ลำเอียงต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยเหตุต่างๆ ดังกล่าวมานี้ นอกจากจะเป็นการหยิบบยืนสิทธิและความเป็นธรรมให้แก่เขาแล้ว ยังเป็นการช่วยป้องกันการถูกละเมิดสิทธิให้แก่เขาอีกด้วย

2) การไม่ดำเนินชีวิตเป็นไปในทางลัทธิของตนเองและผู้อื่น : โดยปกติของมนุษย์ ย่อมหวงแหนและพยายามปกป้องรักษาลัทธิของตนและผู้ใกล้ชิดทุกวิถีทางแต่บางครั้งอาจจะประมาทพลั้งเผลอ ปล่อยให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายต่ำ ได้แก่ “อบาย-มุขแห่งโกศ 6” คือ ติดสุราและของมีนเมา,ติดการเที่ยวกลางคืน,ติดเที่ยวดูการละเล่น,ติดการพนัน,ติดคบคนชั่วเป็นมิตร,และเกียจคร้านทำงาน.อบายมุขโกศทั้ง 6 อย่างนี้ เมื่อผู้ใดติดเข้าแล้วได้ชื่อว่าเป็นการเบียดเบียนลัทธิของตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ การติดสุราและของมีนเมา จะได้ว่าเป็นการผลาญทรัพย์,ก่อการทะเลาะวิวาท,เป็นบ่อเกิดแห่งโรค,ทำลายเกียรติยศชื่อเสียง,เป็นคนไม่รู้จักอายและบันทอนกำลังสติปัญญา,การชอบเที่ยวกลางคืน จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตัว,ไม่รักษาลูกเมีย,ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ,กลายเป็นที่ระแวงสงสัย,เป็นเป้าหมายให้ถูกใส่ความหรือข่าวลือและเป็นที่มาของความเดือดร้อนอื่นๆในภายหลัง.การชอบดูการละเล่น จะทำให้เสียการงานเพราะถ้ามีราที่ไหนที่นั่น ขับร้อง – ดนตรี – เพลง-เถิดเทิงที่ไหน ไปที่นั่น การติดการพนัน จะก่อความเสียหายคือ เมื่อชนะย่อมก่อเวร,เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์,ได้ชื่อว่าผลาญทรัพย์,ไม่เป็นที่เชื่อถือของผู้อื่น,ถูกเพื่อนฝูงหมั่นประมาท และไม่มีใครประสงค์ที่จะได้ไว้เป็นคู่ครอง. การคบคนชั่วเป็นมิตร จะได้ชื่อไปตามลักษณะของคนชั่วที่คบนั้น คือ เป็นนักการพนัน,นักเลงหญิง,นักเลงสุรา,นักลวงของปลอม,นักหลอกลวง,และนักเลงหัวไม้ และการเกียจคร้านทำงาน จะเป็นผู้ขัดสนโกศ เพราะมักอ้างเหตุแห่งการไม่ลงมือประกอบการงานว่า หนาวนัก ร้อนนัก,เย็นไปแล้ว,ยังเข้านัก,หิวนักและอึมนัก.

3) การไม่ประกอบอาชีพที่เบียดเบียนชีวิตอื่น : ในคำสอนเรื่อง อริยมรรคมีองค์ 8 พระองค์ทรงวางหลัก ปฏิบัติที่สำคัญไว้ประการหนึ่งว่า ผู้ที่จะดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุอริยบุคคลได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีสัมมาอาชีพะ (เลี้ยงชีพชอบ) คือเลี้ยงชีพโดยวิธีสุจริตและไม่ประกอบอาชีพที่เป็นเบียดเบียนสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น คำว่า เลี้ยงชีพโดยสุจริต หมายถึงไม่เลี้ยงชีพด้วยวิธีฉ้อฉล หลอกลวง ข่มขู่ เบียดบัง ยักยอกประจบเขากิน ใช้ลาภต่อลาภ ใช้ไตร่จฉานวิชาเพื่อดูถูกข่มขู่ทำนายลักษณะ หรือเที่ยวบ่าวประกาศคุณวิเศษภายในตนเพื่อให้ผู้อื่นเลื่อมใสศรัทธาแล้วจะได้นำโชคลาภมาให้ เป็นต้น ส่วนคำว่าไม่ประกอบอาชีพที่เป็นเบียดเบียนชีวิตอื่น หมายถึงไม่เลี้ยงชีพโดย มิฉฉาอาชีพะ 5 ประการ คือ การค้าขายเครื่องประหาร ไม่ว่าจะเป็นเครื่องประหารชีวิตสัตว์หรือมนุษย์,การค้าขายมนุษย์ ซึ่งหมายถึงการค้าทาสที่ปฏิบัติกันทั่วไปในดินแดนชมพูทวีปในสมัยนั้น,การค้าขายสัตว์ เพื่อที่จะนำไปฆ่าเป็นอาหาร,การค้าขายเครื่องทองของเมา อันอาจนำมาซึ่งการบันทอนสติสัมปชัญญะและเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนชีวิตคนอื่นด้วยวิธีการต่างๆและการค้าขายยาพิษ เพื่อที่จะนำไปปลงชีวิตอื่น จะเห็นได้ว่าวิถีแห่งสัมมาอาชีพะดังกล่าวเป็นวิถีแห่งการรักษาสิทธิในชีวิตและร่างกาย และยังเป็นการรักษาสิทธิในทรัพย์สินให้แก่เพื่อนมนุษย์อื่นอีกด้วย

4) การบริจาครทรัพย์เพื่อการกุศลและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์: โดยสภาพความเป็นจริงแล้ว ไม่มีมนุษย์คนใดสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การประกอบอาชีพหนึ่งย่อมเกี่ยวพันต่ออีกอาชีพหนึ่ง เช่น การผลิตต้องพึ่งพาการซื้อขาย การซื้อขายต้องพึ่งพาการบริโภค เป็นต้น จึงไม่มีผู้ใดที่จะรวยขึ้นหรือจนลงเพราะการกระทำของตนเองล้วนๆ โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนจากผู้อื่น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ต่างก็ เป็นหนี้ ตามธรรมจริยา ต่อกัน ดังที่อาจารย์ปริติ พนมยงค์ กล่าวไว้ว่า ตามหลักของข้าพเจ้า มนุษย์ที่เกิดมาย่อมเป็นหนี้ต่อกัน (solidarism) เช่นคนจนนั้น เพราะผู้ชนทำให้จนก็ได้ คนเคยทอผ้าด้วยมือ ครั้นมีเครื่องจักรแข่งขันคนที่ทอผ้าด้วยมือก็ต้องล้มเลิก หรือคนที่รวยเวลานี้ ไม่ใช่รวยเพราะแรงงานของตนเองเลย เช่นผู้ที่มีที่ดินมาก คนหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งแต่เดิมมีราคาต่ำ ภายหลังที่ดินมีราคาแพง สร้างตึกสูงๆ ดังนี้ราคาที่ดินแพงขึ้นเนื่องจากผู้ชน ไม่ใช่เพราะการกระทำของมัน จึงถือว่ามนุษย์ต่างมีหนี้ ตามธรรมจริยาต่อกัน จึงจำต้องร่วมประกันภัยต่อกันและ ร่วมในการประกอบการ เศรษฐกิจ. (เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, 2530 :120).

3. ทิศ 6

ทิศ 6 พระองค์ทรงสอนเกี่ยวกับหลักสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ลักษณะของสิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทน ต่อกัน โดยเริ่มต้นจากตัวเราเป็นหลัก แล้วแผ่ออกไปสู่บุคคลอื่นอันประกอบด้วยบุคคล 6 ประเภท คือ 1.ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์สมณชีพรามณ์ 2.ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา 3.ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ 4.ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรธิดาและคู่ครอง 5. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ เพื่อนฝูง 6.ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้หรือลูกน้องโดยแต่ละฝ่ายพึงรักษาสัทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนแก่กันดังนี้

1) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับภิกษุสงฆ์สมณชีพรามณ์ : พระพุทธองค์ทรงประกาศคำสอนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน...เพื่อนุเคราะห์โลก48 เมื่อประกาศศาสนาแล้ว ก็ทรงส่งภิกษุสาวกออกไปแสดงธรรมคำสอนให้ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในเบื้องสูง (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), ม.ป.พ. :34-35.) และก่อนที่จะออกไปเผยแผ่ศาสนาภิกษุสาวกเหล่านั้นต่างก็ได้รับการฝึกอบรมจนได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ทั้งสิ้นเพื่อให้ชาวเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและพร้อมที่จะทำทัชฌายาทาน (ทำทานตอบแทนคุณความดี) ฉะนั้น เมื่อพิจารณาภารกิจเผยแผ่หลักธรรมคำสอน จะเห็นได้ว่าระหว่างคฤหัสถ์กับภิกษุไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ โดยคฤหัสถ์มีหน้าที่ถวายปัจจัยบริโภคแด่ภิกษุ และภิกษุก็บริโภคปัจจัยนั้นเพียงเพื่อให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้ แล้วให้การอบรมสั่งสอนคฤหัสถ์เป็นการตอบแทน อุปมาเหมือนหมู่มึงที่บริโภคน้ำหวานจากดอกไม้้น้ำ แล้วช่วยผสมเกสรให้ดอกไม้ในขณะเดียวกันด้วย โดยสภาพความเป็นจริงแล้วระหว่างภิกษุกับชาวบ้านต่างผลัดกันเป็น ปฏิภาห

(ผู้รับ) และ ทายก (ผู้ให้) โดยภิกษุให้ ธรรมทาน แก่ชาวบ้าน ส่วนชาวบ้านให้อามิสทาน แต่ภิกษุและเมื่อฝ่ายใดพลั้งเผลอละเมิดต่อกัน ต่างฝ่ายต่างก็ให้อภัยทานแก่กัน เมื่อต่างฝ่ายต่างให้ต่างรับกันอย่างนี้ จะช่วยให้ “บ้าน” กับ “วัด” เดินเคียงคู่ไปด้วยกัน ดังคำกล่าวของ พระธรรมทศนาถร แห่งวัดชนะสงคราม ที่รู้จักสืบมาว่า “วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยก็เพราะวัดคัตินิสัย บ้านกับวัดผลัดกันช่วยอำนวยความสะดวก ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง”

2) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับบิดามารดา: ในฐานะที่เป็นบิดามารดา พึงคุ้มครองรักษาสิทธิของบุตรธิดา คือ พยายามป้องกันจากความชั่วทั้งหลายอบรมให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี ให้การศึกษาศิลปวิทยา เป็นธุระในการจัดหาคุ้มครองที่เหมาะสมให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาสอันควร เมื่อมารดาบิดา ช่วยคุ้มครองดูแลรักษาสิทธิให้แก่บุตรแล้ว บุตรธิดาพึงตอบแทนคุณและช่วยรักษาสิทธิของบิดามารดา คือเมื่อท่านเลี้ยงดูมาแล้วพึงเลี้ยงท่านตอบ, ทำกิจธุระการงานของท่าน, ดำรงวงศ์ตระกูลของท่านให้ตั้งมั่นอยู่ต่อไปได้, ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านด้วย

3) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับครูอาจารย์ : ในฐานะหน้าที่ของอาจารย์ พึงรักษาสิทธิของศิษย์ คือพยายามฝึกฝนอบรมศิษย์ให้เป็นคนดี, ถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง, สอนความรู้ให้ศิษย์โดยไม่ปิดบัง, ยกย่องศิษย์ในหมู่พวกและสอนวิชาความรู้ให้สามารถออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้. เมื่ออาจารย์ช่วยดูแลรักษาสิทธิของศิษย์แล้วศิษย์ก็พึงตอบแทนคุณและช่วยรักษาสิทธิของอาจารย์ โดยการลุกขึ้นต้อนรับเพื่อแสดงความเคารพ, เข้าไปหาอาจารย์เพื่อรับใช้, ปรีกษาศักถามขอคำแนะนำ, ตั้งใจรับฟังคำสั่งสอนของอาจารย์ด้วยดี, ประณินับตริบใช้ช่วยเหลือกิจธุระของอาจารย์ และตั้งใจเรียนศิลปวิทยาที่อาจารย์ถ่ายทอดให้ด้วยความเคารพ เอาจริงเอาจัง โดยถือว่าเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

4) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับบุตรภรรยา: มีคริสตสุภาษิตอยู่บทหนึ่งกล่าวว่า “ the master of husband is not himself but wife, and the master of wife is not herself but husband.” (เจ้านายชีวิตของสามี มิใช่ตัวเขาเอง หากแต่เป็นภรรยา และเจ้านายชีวิตของภรรยา มิใช่ตัวหล่อนเอง แต่เป็นสามี) เมื่อนำแนวคิดนี้มาเปรียบเทียบกับคติของพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับการเลือกและการครองคู่ไว้ว่า ธรรมดาสตรีย่อมพึงใจบุรุษ ที่มีรูป (รูปร่าง) มีทรัพย์ มีศีล ไม่เกียจคร้านการงาน และสามารถที่จะมีบุตรกับสตรีนั้นมาเป็นสามี. ส่วนบุรุษเพศก็เช่นเดียวกัน ย่อมพึงใจสตรีผู้มีรูป มีทรัพย์ มีศีล ไม่เกียจคร้านการงาน และสามารถที่จะมีบุตรกับบุรุษนั้นได้ มาเป็นภรรยา. (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2537 :120.) และถือว่าโดยวิสัยสตรีเพศ ย่อมประสงค์บุรุษ นิยมเครื่องแต่งตัว มั่นใจในบุตรต้องการมิให้สตรีอื่นมาร่วมสามี และต้องการความเป็นใหญ่ในบ้าน (พิฑูร มลิวลย์, 2525: 133). ครั้นเมื่อบุรุษสตรีนั้นมาร่วมคู่ครอง

กันฉันสามีภรรยาแล้ว แต่และฝ่ายจึงช่วยกันทำหน้าที่ และรักษาสติของกันและกันไว้ โดยฝ่ายสามี พึงให้เกียรติภรรยา,ไม่ดูหมิ่น,ไม่ประพฤตินอกใจ,มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ และจัดหาเครื่อง แต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาสอันควร. ส่วนฝ่ายภรรยาเมื่อสามีให้เกียรติดังนี้แล้ว พึงตอบแทนโดยการจัดแจงดูแลบ้านช่องให้เป็นที่เรียบร้อย, สงเคราะห์ญาติของทั้งสองฝ่ายด้วยดี,ไม่ประพฤตินอกใจ, พยายามรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้อย่างเต็มความสามารถ และขยันทำการกิจ งานต่างๆให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปด้วยดี (สตรีในดินแดนชมพูทวีปสมัยนั้น เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายสามี)

5) สติและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับมิตรสหาย : พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับหลักการเลือกคบมิตร มิตรมี 2 ประเภท คือ มิตรเทียม กับมิตรแท้ ผู้ที่เป็นมิตรเทียม นั้นจะเป็นคนปกอลอก,ดีแต่พูด,หัวประจบและชักชวนในทางฉิบหาย มิตรประเภทนี้ไม่ควรคบ.ส่วน ผู้ที่เป็นมิตรแท้จะเป็นผู้อุปการะ, ร่วมสุขร่วมทุกข์, แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ และมีน้ำใจไมตรี มิตรประเภทนี้ควรคบ. และเมื่อคบค้าสมาคมเป็นมิตร พึงปกป้องรักษาสติให้แก่กันคือพึงเผื่อแผ่ แบ่งปันกัน, พุดถนอมน้ำใจกัน,ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และตีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์. ครั้นมิตรได้รับความอนุเคราะห์จากมิตรแล้วพึงอนุเคราะห์ตอบโดยการช่วยกันดูแลชีวิตและทรัพย์สินของมิตรผู้ใด ตกอยู่ในความประมาท,ในคราวที่มิตรมีภัยก็เป็นที่พักพิงอาศัยได้,ไม่ละทิ้งมิตรในยามทุกข์ยากและ ให้เกียรตินึกถึงวงศาญาติของมิตรด้วยความจริงใจ.

6) สติและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับคนรับใช้และคนงาน : ตามสภาพ ความเป็นอยู่ของชาวชมพูทวีปสมัยนั้น มิได้เป็นสังคมที่สลับซับซ้อนเมื่อสังคมอุตสาหกรรมเช่นทุกวันนี้ ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้เป็นนายกับคนรับใช้มิได้สัมพันธ์กันอย่างเป็นการทางการ ตาม กฎหมายแรงงานเช่นทุกวันนี้ แต่สัมพันธ์ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างตอบแทนต่อกัน ในเชิงจริยธรรม ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนถึงสติและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายไว้ว่า ในฐานะของผู้เป็นนาย พึงจัดแจง ให้ผู้รับใช้ทำงานตามความเหมาะสมกับเพศ วัย และกำลังความสามารถ,โดยจ่ายค่าจ้างตอบแทนอย่างเป็นธรรม,ดูแลสวัสดิภาพความเป็นอยู่ตามเหมาะสม เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยต้องให้การดูแลรักษา, ถ้าได้ สิ่งของอะไรมาเป็นพิเศษก็ต้องแบ่งปันให้, และจัดให้มีวันหยุดพักผ่อนตามสมควร, ส่วนในฐานะของ คนรับใช้พึงอนุเคราะห์ตอบแทนบุญคุณนายโดยลงมือทำงานก่อนนาย, เลิกงานภายหลังนาย,รับ ผลประโยชน์ที่พึงได้เฉพาะทำที่นายแบ่งปันให้,พยายามทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่งๆขึ้นและนำคุณ งามดีและกิจการของนายไปเผยแผ่ให้ปรากฏ.

สรุป

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักสิทธิมนุษยชน ล้วนได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน และเน้นการมีสิทธิเสรีภาพ โดยชี้ว่ามนุษย์มีศักยภาพในการกระทำการต่างๆ ได้ด้วยตนเอง มนุษย์ควรมีเมตตากรุณาต่อกันให้อภัยซึ่งกันและกัน ผ่านการกระทำที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจาและใจ เช่น หลักเบญจศีล หลักศรัทธา หลักแห่งกรรม หลักประโยชน์ 3 เป็นต้น จัดเป็นหลักการปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่หลายระดับแห่งการเข้าถึง ตามความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล และหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาโดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคมภาษาและศาสนา เช่น อริยมรรคมีองค์ 8 คิหิวินัย และ ทิศ 6 ล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิบัติเพื่อความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอยู่ในฐานะสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, (2530), *ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย*, กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), (ม.ป.พ.), *ทวน คีล ภาวนา*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2543), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- _____. (2546), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสิทธิมนโชติกะ ธรรมาจริยะ, (2546), *ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5 เล่ม 1*, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสัทธรรมโชติกะ.
- พิฑูร มลิวัลย์, (2525), *หลักธรรมสำหรับการปกครอง*, กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ, (2537), *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2541), *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.